

Nota Erfgoed gemeente Nieuwkoop 2020

Samenstelling:

Dorp, Stad en Land

Adviseurs Omgevingskwaliteit

Stichting Dorp, Stad en Land is een onafhankelijke kennispartner van gemeenten en adviseert, onderzoekt en inspireert op het gebied van landschap, stedenbouw, architectuur en cultureel erfgoed.

Stationsplein 45 | hoofdingang A

3e etage | unit A3.207

Postbus 29129 | 3001 GC Rotterdam

010 - 280 94 45

www.dorpstadenland.nl

ing. P.T. den Hertog

drs. R. den Hartog

In opdracht van:

gemeente Nieuwkoop

contactpersoon:

dhr. Stefan Veenenberg

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Naar een nieuw erfgoedbeleid	5
2.1	Waar gaat deze Nota Erfgoed over?	5
2.2	Waarom een nieuwe Nota Erfgoed?	6
2.3	Kerkenvisie	6
2.4	Structuurvisie Nieuwkoop 2040	6
2.5	De rol van de gemeente Nieuwkoop	7
2.5.1	Financiële aspecten	8
2.5.2	Juridische aspecten	8
2.5.3	Communicatie	8
2.5.4	Ruimtelijke aspecten	9
3	Cultuurhistorisch kader van Nieuwkoop	10
3.1	Ontstaansgeschiedenis Nieuwkoop	10
3.1.1	Oeverwallen	11
3.1.2	Veengebieden	11
3.1.3	Petgaten en Legakkers	12
3.1.4	Droogmakerijen	12
3.2	Archeologisch erfgoed	14
3.3	Erfgoed in dorpen en landschappen	15
3.3.1	Centrumgebied Nieuwkoop	15
3.3.2	De Meije	16
3.3.3	Kern Nieuwveen	16
3.3.4	Nieuwveens Jaagpad	17
3.3.5	Noordse Dorp en Noorden	18
3.3.6	Polders bij Nieuwveen en Zevenhoven	20
3.3.7	Oude Hollandse Waterlinie	22
4	Erfgoed op weg naar de Omgevingswet	25
4.1	Huidige monumenten in Nieuwkoop	25
4.1.1	Rijksmonumenten	25
4.1.2	Gemeentelijke monumenten	26
4.2	Huidig monumentenbeleid, aanwijzing en behoud	27
4.2.1	Aanwijzing	27
4.2.2	Behoud	27
4.2.3	Erfgoedcommissie	28
4.2.4	Samenstelling en zittingsduur	28
4.2.5	Advisering bij aanwijzing	28
4.3	Subsidiëring	29
4.3.1	Wijziging subsidieregeling	29
4.3.2	Subsidiemogelijkheden	30
4.3.3	Veranderingen in de subsidieregeling	30
4.3.4	Duurzaamheid	31
4.3.5	Rijkssteun voor rijksmonumenten	31
4.4	Omgevingswet / Erfgoed onder de Omgevingswet	33
4.4.1	Inleiding	33
4.4.2	Omgevingsvisie	33
4.4.3	Participatie	35
4.4.4	Omgevingsplan	37
4.4.5	Aanwijzen	38
4.4.6	Vergunningen	38

4.4.7	Erfgoed en de fysieke leefomgeving.....	39
4.4.8	Erfgoed in relatie tot andere beleidsvelden	39
4.4.9	Ter afsluiting	40
5	Bijlagen	41
5.1	Monumentenlijsten.....	41

1 Inleiding

De gemeente Nieuwkoop kent een groot aantal kernen en een uitgestrekt grondgebied waarin land en water elkaar afwisselen. De kerktorens rijzen als bakens op in het landschap en geven aan elke kern een uniek silhouet. In het landelijk gebied vallen de on-Nederlands grote hoogteverschillen op tussen de historische bebouwingslinten en de droogmakerijen. Elke keer als ik met buitenlandse gasten een rondrit maak door onze gemeente, zijn het deze hoogteverschillen, vooral die tussen enerzijds het water en de kades en anderzijds de polder, die hen imponeren.

De kernen en het landschap van de gemeente Nieuwkoop kennen een lang en interessant verleden en deze zijn vastgelegd in de Canon van Nieuwkoop. Sporen van dit verleden zijn terug te vinden in verhalen, gebouwen en objecten, het landschap en onder de grond en die sporen maken het verleden tastbaar.

Deze sporen zijn deel van de identiteit van de gemeente Nieuwkoop en haar inwoners. Die willen we natuurlijk behouden. Daarnaast kan erfgoed gekoppeld worden aan bredere maatschappelijke opgaven en op deze manier bijdragen aan een aantrekkelijke omgeving om te wonen, te werken en te recreëren. Hoe we het erfgoed, met name de monumenten, behouden en benutten, beschrijven we in deze Nota Erfgoed. Deze nota schetst wat kenmerkend is voor het Nieuwkoopse erfgoed. Een specifieke en belangrijke plaats wordt ingenomen door het religieus erfgoed. Daarom werken we tegelijkertijd met deze nota Erfgoed ook aan een kerkenvisie, waarin we kijken naar de toekomst van de monumentale kerkgebouwen.

Erfgoed is een breed begrip. Het omvat de materiële, immateriële, zichtbare en onzichtbare overblijfselen van onze maatschappelijke ontwikkeling, die wij waardevol vinden voor ons gemeenschappelijke geheugen en onze identiteit. Het kan gaan om voorwerpen in musea, archeologische vondsten, archieven, monumenten en landschappen. Maar ook de daaraan verbonden gebruiken, verhalen en gewoonten. Hetgeen we het meest waardevol vinden, willen we behouden en doorgeven aan de volgende generatie.

Wat van waarde is voor een aantrekkelijk leefklimaat en hoe het monumentale erfgoed daaraan kan bijdragen, wordt bepaald door de inwoners zelf. Daarom hebben we samen met de eigenaren van de monumenten besproken wat voor hen belangrijk is. In dit participatietraject, bestaande uit drie publieksbijeenkomsten, zijn ideeën opgehaald. De plaats van de monumenten in de leefomgeving wordt ook bepaald door de aanstaande Omgevingswet. Deze Nota Erfgoed houdt alvast rekening met deze Omgevingswet.

De geschiedenis ligt achter ons, maar de tastbare herinnering daaraan is het monumentale erfgoed en dat is een opgave voor nu en voor de nabije toekomst en die presenteren we u in deze Nota Erfgoed.

Frans Buijserd
oud-burgemeester en portefeuillehouder cultuurhistorie en erfgoed

2 Naar een nieuw erfgoedbeleid

2.1 Waar gaat deze Nota Erfgoed over?

De aanwezige cultuurhistorische waarden binnen de gemeente Nieuwkoop zijn van groot belang voor de identiteit van Nieuwkoop. De gemeente Nieuwkoop ziet kansen om de lokale economie te stimuleren door een koppeling te maken met cultureel erfgoed. Het cultureel erfgoed in de gemeente Nieuwkoop speelt, in combinatie met het veenweide- en plassengebied en de gunstige ligging tussen de vier grote steden in het middelpunt van het Groene Hart, een belangrijke rol bij het bevorderen van recreatie en toerisme. De gemeente zet in op het behouden en versterken van deze cultuurhistorische waarden. Tevens wordt beoogd deze waarden meer gebiedsgericht te beschouwen en in positieve zin te benutten, hetgeen leidt tot waardencreatie.

De gemeente Nieuwkoop heeft een onderscheidend karakter. De gemeente Nieuwkoop beschikt over een unieke combinatie van cultuurhistorische waarden, zoals het veenweide- en plassenlandschap en de Oude Hollandse Waterlinie.

De huidige landschappelijke structuur kenmerkt zich door het verkavelingspatroon, de aanwezige lintbebouwing, het stelsel van (water)wegen en vrije doorzichten in het landschap. Dergelijke elementen en structuren zijn direct verbonden met de ontstaansgeschiedenis van het landschap en het nederzettingenpatroon.

De gemeente Nieuwkoop streeft ernaar dat deze ontstaansgeschiedenis ook voor toekomstige generaties herkenbaar en erfahrbaar blijft. Behoud van openheid en behoud van cultuurhistorische elementen staan hierbij voorop. De voorliggende Nota Erfgoed zal hier nader op ingaan.

Fig. 1. Agrarisch land in de oude droogmakerij gemeente Nieuwkoop.

2.2 Waarom een nieuwe Nota Erfgoed?

De raad heeft op 18 december 2008 de beleidsnota 'Cultuurhistorisch erfgoed Nieuwkoop' vastgesteld (nr. 2008-0127). Deze beleidsnota is ontstaan na de gemeentelijke herindeling van 2007 toen de huidige gemeente Nieuwkoop is ontstaan uit de voormalige zelfstandige gemeente Nieuwkoop, de voormalige gemeente Liemeer en de voormalige gemeente Ter Aar. Het monumentenbeleid uit 2008 is in belangrijke mate een erfenis uit de genoemde voormalige gemeenten waarbij op verschillende manieren werd omgegaan met het aanwijzen van gemeentelijke monumenten. Het huidige college heeft de ambitie om het monumentenbeleid te moderniseren en te harmoniseren. Vervolgstep is het aanwijzen van nieuwe gemeentelijke monumenten.

2.3 Kerkenvisie

Parallel aan de ontwikkeling van deze erfgoednota is er gewerkt aan de ontwikkeling van een kerkenvisie voor de gemeente Nieuwkoop. Deze Kerkenvisie Gemeente Nieuwkoop 2019 is 12 december 2019 vastgesteld door de gemeenteraad. De kerkenvisie richt zich vooral op het verschaffen van informatie over huidig gebruik van kerkelijk of anderszins religieus vastgoed en de te verwachten afstoot en/of leegstand hiervan. Deze visie biedt handvatten wat betreft de instandhouding van religieus erfgoed al dan niet via herbestemming van deze objecten.

Het is van belang dat religieuze objecten hun beeldbepalend karakter behouden. Deze zijn doorgaans reeds als monument aangewezen. Van de recente kerkgebouwen zonder beeldbepalend karakter, acht de gemeente het vooralsnog niet wenselijk om een of meerdere van deze objecten de monumentenstatus toe te kennen. Het is in dit stadium vooral van belang dat de objecteigenaren gestimuleerd worden om het behoud en/of hergebruik van hun objecten vorm te geven.

2.4 Structuurvisie Nieuwkoop 2040

De raad heeft op 16 juli 2009 de structuurvisie 'Nieuwkoop 2040 - Ondernemend, Groen en Duurzaam' vastgesteld. In deze visie is de ruimtelijke ontwikkeling vastgelegd met een toekomstbeeld tot 2040. Nieuwkoop dient in 2040 een groene, dynamische en op duurzaamheid gerichte gemeenschap met sterke contrasten tussen de kernen, het agrarisch landschap en het natuurgebied te zijn. Nieuwkoop is in 2040 een duurzame gemeente die op zijn eigen manier sterk bijdraagt aan een mooi en vitaal Groene Hart. Daarbij richt de gemeente zich op kansrijke thema's voor de toekomst: rust, groen en ruimte voor de stedeling, duurzaamheid en het uitbouwen van het netwerk van de Hollandse Plassen. De dertien kernen van de gemeente hebben elk hun eigen karakter, afhankelijk van hun omvang en ligging. Uitgegaan dient te worden van gebiedskwaliteiten. Deze kwaliteiten houden verband met de ruimtelijke-, functionele-, verkeers-, de water- en groenstructuur en recreatiestructuur. Wat betreft de ruimtelijke structuur gaat het om het historische bebouwingslint van bijvoorbeeld Nieuwkoop, bestaande uit de lijn Dorpsstraat en het Zuideinde en de sterke relatie met het buitengebied, die benadrukt wordt door aanwezige water- en groenstructuur aan de zuidzijde van het plangebied.

De functionele structuur is van direct belang voor de leefbaarheid van de kleine kernen. De aanwezigheid van een bepaald voorzieningenniveau dat is afgestemd op de schaal van de kern wordt als een belangrijk gegeven ervaren.

De kwaliteit van de verkeersstructuur komt tot uiting in het belang van de bereikbaarheid en leefbaarheid van de kern. Wat betreft de kwaliteit van de water- en groenstructuur gaat het er om dat de aanwezige water- en groenstructuren de aantrekkelijkheid en leefbaarheid van de woonmilieus versterken. Water en groen bieden bovendien mogelijkheden voor recreatie en recreatieve verbindingen. Door de ligging van de kern Nieuwkoop aan het open landschap aan de Nieuwkoopse Plassen kent de gemeente verschillende recreatieve voorzieningen. Beschermd en versterkt moet worden wat Nieuwkoop bijzonder maakt. Daarbij moet bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen rekening gehouden worden met landschap en cultuurhistorie. Ingezet wordt op het ontwikkelen van een gevarieerde gemeente met daarin verschillende accenten in verschillende deelgebieden. De waterlopen en cultuurhistorische waarde van karakteristieke kernen zijn voor recreatie aantrekkelijk en dit moet ook in de toekomst zo blijven.

2.5 De rol van de gemeente Nieuwkoop

In de gemeente Nieuwkoop zijn veel inwoners en instanties betrokken bij hun leefomgeving. Het verleden van de gemeente is verankerd in de leefomgeving. Erfgoed en cultuurhistorie zijn onderdeel van het DNA van Nieuwkoop. Door inwoners en instanties worden veel initiatieven genomen die een bijdrage leveren aan de samenleving. Er is sprake van een bloeiend verenigingsleven en binnen de gemeente zijn vele vrijwilligers actief.

De gemeente Nieuwkoop zet in op de versterking van haar cultuurhistorische waarden. De gemeente Nieuwkoop zoekt hierbij de samenwerking met derden. Hierbij wil de gemeente het eigen initiatief stimuleren. Indien nodig zal de gemeente Nieuwkoop de regierol nemen. Hieronder wordt verstaan het verbinden van partijen, het stimuleren van afstemming en coördinatie. Hierdoor ontstaat meer samenhang.

Ook bij de totstandkoming van deze beleidsnota en de herijking van het gemeentelijk monumentenbeleid is nauw aangesloten bij de behoeften en ervaringen van de bewoners en gebruikers van gemeentelijke monumenten. Op verzoek van de gemeente Nieuwkoop hebben zij input gegeven over:

- Het verduurzamen van monumenten;
- Subsidie voor onderhoud en restauratie van monumenten;
- Ruimtelijke mogelijkheden;
- De gemeentelijke dienstverlening.

De gemeente Nieuwkoop legt in deze nota het behoud van het cultuurhistorisch erfgoed vast als beleidsdoel. Om dit beleidsdoel te realiseren, d.w.z. zorgen dat het beleid doorwerkt in maatschappelijk handelen, beschikt de gemeente in principe over enkele sturingsinstrumenten:

- De financiële instrumenten die stimuleren zoals subsidies;
- juridische instrumenten die zorgen voor wettelijke borging, zoals in verordeningen en bestemmingsplannen;
- de communicatieve instrumenten die moeten inspireren tot meedenken en meedoen.

Tevens zijn er planinstrumenten met een communicatieve werking en deze krijgen pas rechtsgevolgen wanneer het plan doorwerkt in wet- en regelgeving. Deze planinstrumenten werken dus via een omweg. Deze nota is daar een voorbeeld van.

2.5.1 Financiële aspecten

Ten aanzien van de financiële uitvoerbaarheid van het erfgoedbeleid heeft de raad in 2016 besloten een bijdrage van € 45.670,- te onttrekken aan de reserve monumentenzorg ten behoeve van het aanwijzen van nieuwe gemeentelijke monumenten. Daarnaast is er een jaarlijks subsidiebudget beschikbaar voor onderhoud en restauratie van monumenten van € 45.000,- per jaar. Dit bedrag is vooralsnog toereikend.

De verwachting is echter dat de uitgaven zullen stijgen, omdat het aantal gemeentelijke monumenten enerzijds zal toenemen en anderzijds ook omdat, wanneer een aanvraag voor een restauratiesubsidie wordt ingediend, het verplichte inspectierapport van de Monumentenwacht subsidiabel is. Mogelijk zal dit tot gevolg hebben dat het budget van € 45.000,- per jaar overschreden wordt. Daarom zal de raad, tegelijk met de vaststelling van de Nota Erfgoed gemeente Nieuwkoop 2020, voor een periode van vijf jaar, een bedrag van € 10.000,- per jaar ontsluiten uit de reserve monumentenzorg. Dit bedrag zal uitsluitend gebruikt worden voor het subsidiëren van de inspectierapporten van de Monumentenwacht. Het is de verwachting dat er jaarlijks ongeveer vijf aanvragen voor een inspectie door Monumentenwacht worden ingediend. De kosten van een inspectierapport bedragen circa € 2.000,-. Daarom zou een bedrag van € 10.000,- per jaar moeten volstaan om de kosten voor deze inspecties te dekken.

Ook de energiescan voor de verduurzaming van een monument, die onderdeel uitmaakt van een aanvraag voor een restauratiesubsidie, is subsidiabel. Deze subsidie zal verankerd worden in de nog op te stellen Subsidieregeling Duurzaamheid. Mochten er voorafgaand aan de vaststelling van deze subsidieregeling al aanvragen voor een energiescan worden toegewezen, dan zullen deze uit de reserve duurzaamheid worden bekostigd.

2.5.2 Juridische aspecten

De juridische uitvoerbaarheid van deze beleidsnota is geborgd in de huidige verordeningen die betrekking hebben op erfgoed en cultuurhistorie, te weten de:

- Erfgoedverordening gemeente Nieuwkoop 2018;
- Subsidieverordening monumentenzorg 2010 gemeente Nieuwkoop;
- Verordening op de erfgoedcommissie gemeente Nieuwkoop 2018.

Ook zal er, samen met het nieuwe erfgoedbeleid, een nieuwe subsidieregeling worden vastgesteld.

2.5.3 Communicatie

Op de website van de gemeente Nieuwkoop is een aparte pagina over monumenten. Daar is een overzicht te downloaden van alle monumenten in de gemeente Nieuwkoop. Verder zijn op de website de 'Erfgoedverordening gemeente Nieuwkoop 2018' en de 'Verordening op de erfgoedcommissie gemeente Nieuwkoop 2018' te downloaden.

Monumenteigenaren hebben aangegeven dat het gewenst is om nadere uitleg op de website te geven over de subsidieregeling monumentenzorg. Deze informatie is inmiddels

toegevoegd. Ook is het formulier op de website geplaatst waarmee monumenteigenaren subsidie kunnen aanvragen voor restauratie en onderhoud aan hun monument. Monumenteigenaren hebben verder aangegeven dat zij graag zien dat op de website informatie wordt gegeven waar zij met vragen terecht kunnen over monumenten. Naar aanleiding hiervan zijn contactgegevens van het Omgevingsloket op de website geplaatst. Het Omgevingsloket is te bereiken op omgevingsloket@nieuwkoop.nl. Via dit mailadres kunnen monumenteigenaren informatie opvragen over hun monument, waaronder de redengevende omschrijving die ten grondslag ligt aan de aanwijzing van een object tot monument.

De gemeente Nieuwkoop zal de samenwerking met het Erfgoedhuis Zuid-Holland, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Vereniging 'Dorp, Stad & Land' en andere overlegstructuren continueren. Archeologie, monumenten en cultuurhistorie vertellen verhalen uit het verleden en vormen het erfgoed van de gemeente Nieuwkoop. In samenwerking met de lokale historische verenigingen kan het Nieuwkoopse erfgoed voor een breder publiek toegankelijk worden gemaakt. Hiermee streeft de gemeente Nieuwkoop er naar om kennis, belangstelling en waardering over/voor cultuurhistorische waarden te vergroten en te delen. De Canon van Nieuwkoop kan daarin een goed aanknopingspunt zijn.

2.5.4 Ruimtelijke aspecten

Enkele decennia geleden was de zorg voor monumenten sterk sectoraal gericht, zonder koppeling met andere beleidsvelden. De laatste jaren is de koppeling tussen erfgoed en ruimtelijke ordening versterkt en ontwikkelt de erfgoedzorg zich van een behoudende sector naar een richtingbepalende vector, waarin erfgoed als aanjager of inspiratiebron dient voor verdere ruimtelijke ontwikkeling. Met name cultuurhistorische objecten en structuren die geen juridische bescherming kennen kunnen via de ruimtelijke ordening beschermd worden. Deze aspecten worden in hoofdstuk 4 nader uitgewerkt.

3 Cultuurhistorisch kader van Nieuwkoop

3.1 Ontstaansgeschiedenis Nieuwkoop

De gemeente Nieuwkoop is centraal gelegen in het Groene Hart en bestaat uit de volgende kernen: *Korteraar, Langeraar, Meije, Nieuwkoop, Nieuwveen, Noordeinde, Noorden, Noordse Dorp, Papenveer, Ter Aar, Vrouwenakker, Woerdense Verlaat en Zevenhoven*.

De ontwikkeling en ontstaansgeschiedenis van de kernen ging hand in hand met die van het omringende landschap, denk bijvoorbeeld aan de lintbebouwing en bijbehorende verkavelingspatronen in het aangrenzende landschap.

Het Groene Hart is aangewezen als nationaal landschap. Nieuwkoop is met name bekend om het unieke veenweide- en plassenlandschap. Het plassengebied is een van de weinige overgebleven grote laagveengebieden in Nederland. Het landschap is een monument voor de geschiedenis van het delven van veen in vorige eeuwen. De uitgebaggerde petgaten, opgehoogde legakkers en plassen zijn nog altijd zichtbaar in het landschap. Binnen de gemeentegrenzen ligt het Natura2000-gebied 'Nieuwkoopse Plassen & De Haeck'.

De gemeente Nieuwkoop ligt in een omvangrijk veengebied, gelegen tussen de evenwijdig aan de kust lopende strandwallen/duingebied en de hogere zandgronden van Midden Nederland. Dit gebied wordt doorsneden door de Oude Rijn, een rivier waarop ook een aantal andere waterlopen zoals de Aar en de Meije afwateren. Dit gebied behoorde sinds de laatste ijstijd tot een omvangrijk veenmoeras dat een groot deel van Midden-Holland in beslag nam en dat vanaf de vroege middeleeuwen planmatig werd ontgonnen. Na afloop van de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, steeg de temperatuur en smolten de ijskappen af. De rivieren veranderden van vlechtende in meanderende rivieren en voerden vooral klei aan, die in de riviervlakte werd afgezet. In de natuurlijke toestand hebben meanderende rivieren een tamelijk smalle bedding. Bij een grote aanvoer van water treedt de rivier al snel buiten zijn oevers. Daar verliest het water snelheid waardoor afzettingen ontstaan. Hierdoor ontstonden er direct langs de rivier twee lage, zandige ruggen: de oeverwallen. De (Oude) Rijn wordt aan weerszijden geflankeerd door kleiige oeverwallen. Over het algemeen is de gehele stroomgordel (de bedding en de beide oeverwallen) twee tot vier kilometer breed. In het overgrote deel van de Rijnstreek bestaat de bodem verder uit een soms metersdikke laag veen. Veen is een grondsoort die ontstaat doordat plantenresten afsterven, maar als gevolg van de hoge grondwaterstand niet geheel vergaan. Het plantaardig materiaal hoopt zich dan op. Wanneer er genoeg neerslag valt om de vegetatie van moerasplanten en verschillende veenmossoorten in stand te houden ontstaat er in de loop van duizenden jaren een dik veenpakket. De aanwezigheid hiervan in de Rijnstreek leidde tot grootschalige verveningen met uiteindelijk het gevolg dat grote veenplassen ontstonden.

Fig. 2. Veenplas in voormalig laagveen gebied gemeente Nieuwkoop.

Aan het verkavelingspatroon en het patroon van wegen, waterlopen, bebouwingslijnen en beplantingen kan de ontginningsgeschiedenis van het gebied worden afgelezen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt in vier landschapstypen; de oeverwallen, de droogmakerijen, het veenweidelandschap en het petgaten- en legakkerlandschap.

3.1.1 Oeverwallen

De oeverwallen langs de Oude Rijn en de Meije vormden gunstige vestigingsplaatsen. Op verschillende plaatsen zijn archeologische vondsten gedaan die op prehistorische bewoning in de Bronstijd en de IJzertijd, alsmede vondsten die op bewoning tijdens de Romeinse tijd wijzen. Na de Romeinse tijd liep de omvang van de bevolking in de regio aanzienlijk terug. Pas in de 10e eeuw begon de bevolking weer zo sterk toe te nemen dat het nodig werd om nieuwe woonplekken te zoeken. Die werden aanvankelijk op de smalle oeverwallen van de rivieren gevonden.

3.1.2 Veengebieden

Vanaf deze periode is men vanaf de oeverwallen begonnen met de ontginning van het uitgestrekte veengebied. In eerste instantie betrof het kleinschalige, onregelmatige ontginningen. Bestaande waterlopen werden uitgediept en verbreed, en nieuwe sloten en greppels werden gegraven om het veen te ontwateren. De nieuwe sloten en greppels werden haaks op de rivier gegraven op regelmatige afstand van elkaar en evenwijdig aan elkaar, waardoor

rechthoekige percelen ontstonden. Het verkavelingspatroon van het veengebied onder Nieuwkoop laat zien dat het gebied vanuit de Meije is ontgonnen. De vrij onregelmatige verkaveling doet vermoeden dat het hier niet gaat om een georganiseerde, van hogerhand geleide ontginning. Nadat de graaf van Holland in 985 rechten kreeg in de veenwildernis, werden de ontginningen grootschaliger en systematischer van aard. Dit is bijvoorbeeld te zien in de ontginningen van Vrijenhoef, Langeraar en Korteraar, waar de Aar als ontginningsbasis fungeerde. Omstreeks 1300 was nagenoeg het hele gebied in cultuur gebracht. Deze strak door de graaf georganiseerde ontginningen noemen we cope-ontginningen die kenmerkend zijn voor het veenweidelandschap. De plaatsnaam Nieuwkoop, bijvoorbeeld, verradt de oorsprong als cope-ontginning. Vanuit een rivier of een gegraven watergang, die als ontginningsbasis diende, werd het te ontginnen gebied volgens een bepaald principe onderverdeeld in lange, rechte kavels van circa 1250 meter lang en 115 meter breed. Ook de voor- en achtergrens van de kavels liggen evenwijdig aan elkaar. De boerderijen werden op vaste afstanden van elkaar langs de ontginningsbasis gebouwd. Aanvankelijk stond op elke kavel één boerderij, doorgaans op de kop van de kavel aan de hoofdwetering. Hierdoor ontstonden de karakteristieke boerderijlinten.

Door de ontwatering en de oxidatie als gevolg van het landbouwkundig gebruik begon de slappe veenbodem snel te dalen. Al vroeg moesten er maatregelen genomen worden om de waterhuishouding te regelen. Vaak lagen er al achterkaden, tussen het boerenland en het niet ontgonnen veengebied. In eerste instantie werden de ontgonnen gebieden gebruikt voor akkerbouw, maar als gevolg van inklinking van het veen na ontwatering werden de percelen uiteindelijk gebruikt als wei- of hooiland.

3.1.3 Petgaten en Legakkers

Door het afgraven, vervenen en inklinken van de veenlandschappen ontstond het landschap van petgaten en legakkers. De petgaten van waaruit onder de waterspiegel de turf werd gewonnen en de legakkers waarop de gewonnen turf te drogen werd gelegd. Turf is eeuwenlang de belangrijkste energiebron in Nederland geweest. Aanvankelijk bleef de veenwinning beperkt tot 'droge' vervening: alleen het veen boven de grondwaterspiegel kon worden gewonnen. Dat veranderde toen omstreeks 1530 de baggerbeugel zijn intrede deed en ook het veen onder de waterspiegel gewonnen kon worden. Steeds weer nieuwe landen werden ingestoken en veranderd in een landschap met petgaten, legakkers en veenplassen. De oude, veelal hoger gelegen verbindingswegen en de oude boerderijlinten bleven als bebouwde stroken over, temidden van steeds groter wordende waterplassen.

3.1.4 Droogmakerijen

De eerste jaren bracht de veenontginning welvaart. Toen de veenvoorraden dermate geslonken waren en het veen niet meer op de normale wijze kon worden afgestoken, werden de veenplassen uitgebaggerd zodat alle laatste restjes veen ook gewonnen konden worden. Door de nieuwe wijze van vervening kregen de veenplassen een gevaarlijke omvang en diepte. Door oeverafslag en het afkalven van de legakkers vormden de diep uitgebaggerde veenplassen in toenemende mate een bedreiging voor de omliggende landen, dijken, wegen en dorpen. Op den duur werd duidelijk dat het droogleggen van de veenplassen de enige manier was om het gevaar van de binnenwateren tegen te gaan. Binnen de grenzen van de huidige gemeente Nieuwkoop is het dorp Schoot, gelegen tussen Nieuwveen en Nieuwkoop,

door vervening en uiteindelijk grondafslag geheel verdwenen. Niet alleen vanwege het overstromingsgevaar, maar ook vanwege de behoefte aan nieuw land was het droogmalen van de wateroppervlakten aantrekkelijk. Elders was immers al gebleken dat drooglegging goede landbouwgrond opleverde. Vanaf het einde van de 18e eeuw werden binnen de grenzen van de huidige gemeente Nieuwkoop diverse plassen drooggemalen. Deze droogmakerijen zijn ontstaan door het omkaden en leegmalen van voormalige veenplassen. De grotere droogmakerijen zijn grootschalig ingericht met een haaks op elkaar staand, rechtlijnig patroon van wegen en waterlopen. In het landschap van de Nieuwkoopse- en Zevenhovense polder is dit geometrisch patroon nog duidelijk zichtbaar.

Kenmerkend is de grote openheid van het landschap. Bij de droogmakerijen overheersen akkerbouw en veeteelt. Eveneens kenmerkend is het sterke onderscheid in hoogte. De oude verbindingswegen en de oude boerderijlinten vormen nu de bovenlanden en tekenen zich af ten opzichte van de lage droogmakerijen. De bovenlanden kenmerken zich met name door tuinbouw en veeteelt.

De boerderijen in de droogmakerijen hebben vaak eenzelfde indeling als die op het oude land. Deze jongere boerderijen onderscheiden zich echter heel duidelijk van de oudere bedrijfsgebouwen op de bovenlanden door bijvoorbeeld hogere zijgevels en een symmetrische gevelindeling (zie figuur 13).

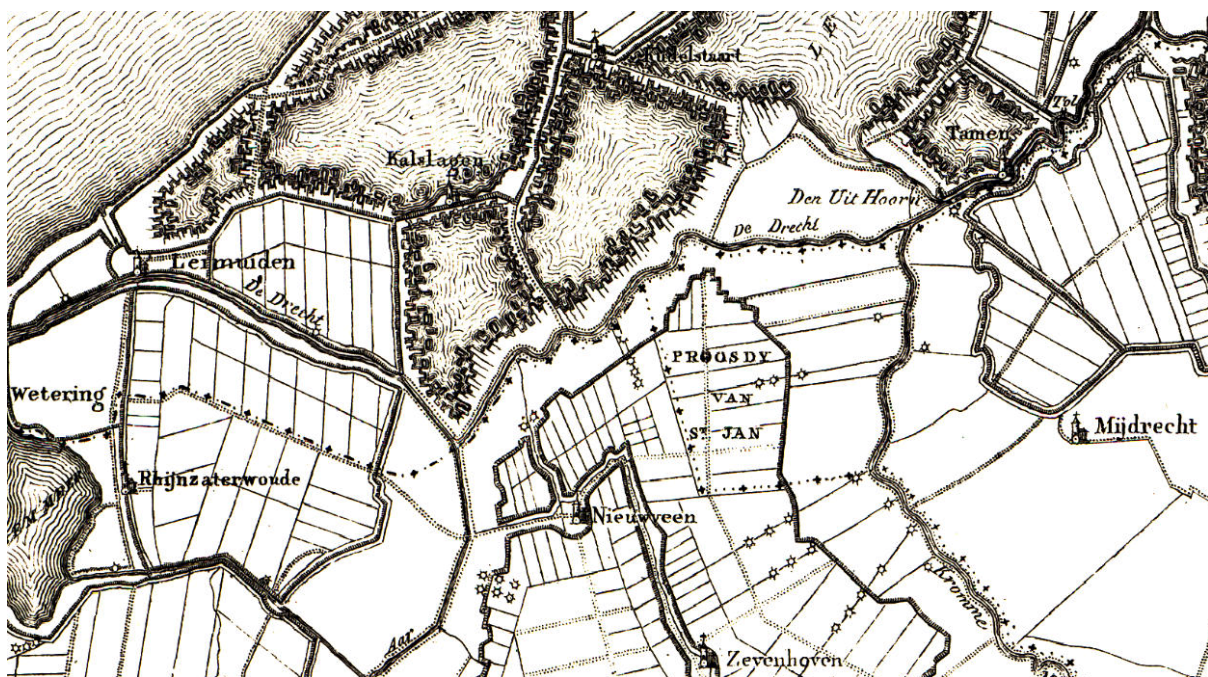

Fig. 3. Nieuwveen en omgeving circa 1810 (bron: topotijdreis.nl)

Fig. 4. Nieuwveen en omgeving circa 1865 (bron: topotijdreis.nl)

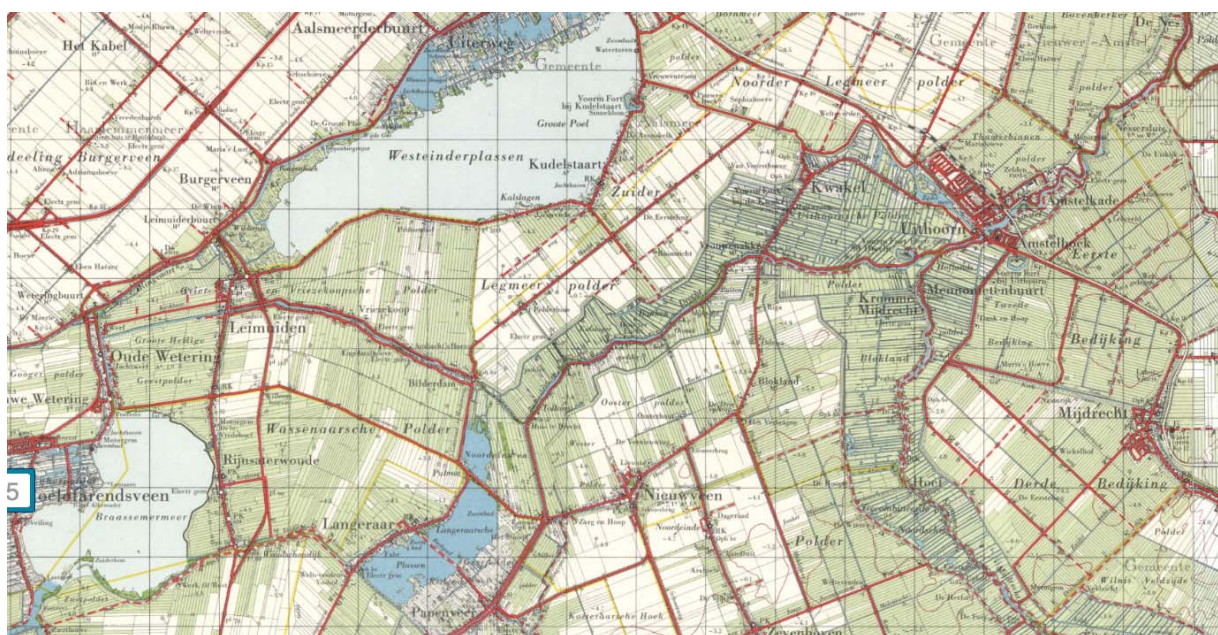

Fig. 5. Nieuwveen en omgeving circa 1965 (bron: topotijdreis.nl)

Bovenstaande kaarten tonen voor een deel van de gemeente Nieuwkoop de ontwikkelingsgeschiedenis. In 1810 bestonden nog grote delen van de gemeente uit veenplassen. De droogmakerijen zijn herkenbaar aan de rechte verkaveling en het gebruik als akkerland (wit op de kaart). De oudere bovenlanden met hun smalle kavels tekenen zich af als groene aders in het landelijk gebied.

3.2 Archeologisch erfgoed

Uit de Cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Zuid-Holland blijkt dat er gebieden zijn in de kern Nieuwkoop waar in bepaalde mate kans is op archeologische sporen. Het lint Dorpsstraat is voor een deel aangemerkt als een gebied met een zeer grote kans op archeo-

logische sporen. Verder zijn er delen waar een kleine kans is op archeologische sporen. Tot slot geldt op enkele locaties een redelijke tot grote kans op archeologische sporen.

3.3 Erfgoed in dorpen en landschappen

De huidige gemeente Nieuwkoop beschikt over verschillende type bebouwde en landschapelijke cultuurhistorische clusters. Terug te vinden zijn de veenplassen en -landschappen, lintbebouwing, droogmakerijen en polderlandschappen. Elk met een eigen ontstaansgeschiedenis maar met een relatief grote onderliggende verwevenheid.

In het vervolg van dit hoofdstuk worden verschillende deelgebieden binnen de gemeente Nieuwkoop besproken. Deze zijn geselecteerd op basis van het vigerend gemeentelijk, provinciaal of landelijk erfgoedbeleid. Voor die delen van de gemeente die niet in dit overzicht zijn opgenomen, geldt dat die gebieden, wat cultuurhistorie betreft, geen bijzondere status hebben.

Fig. 6. Droogmakerij.

Fig. 7. Gemaal Korteraar.

3.3.1 Centrumgebied Nieuwkoop

Het centrumgebied van Nieuwkoop is in dit hoofdstuk opgenomen vanwege de aanwezigheid van een groot aantal, voor de gemeente Nieuwkoop relatief oude, rijksmonumenten.

Tussen de tiende en veertiende eeuw vinden de grote ontginningen van de Utrechtse en Hollandse veengebieden plaats. De ontginningswerkzaamheden rondom het huidige Nieuwkoop zijn begonnen ongeveer in de tweede helft van de twaalfde eeuw. Het is niet aannemelijk dat de kern Nieuwkoop dan al bestaat, de eerste verwijzing naar de kern Nieuwkoop is teruggevonden in een oorkonde uit 1270. De naam Nieuwkoop duidt op een voor het gebied jonge ontginning, volgend op een eerdere, oudere ontginning.

De oorspronkelijke bewoners van Nieuwkoop waren agrariërs. Vanaf de zestiende eeuw vormt turfsteken de belangrijkste economie waardoor de kern Nieuwkoop uitbreidt. Deze economische uitbreiding trok de secundaire economie van ijzersmeden aan, in eerste instantie alleen gericht op het boerenbedrijf en de turfindustrie maar later ook ten behoeve van de Amsterdamse industrialisatie en de walvisvaart.

3.3.2 De Meije

De provincie Zuid-Holland heeft een dertiental landschappelijke kroonjuwelen aangewezen. Dit zijn landschappelijke, zeer karakteristieke erfgoedensembles van grote cultuurhistorische waarde. De Meije is een van deze cultuurhistorische landschappelijke kroonjuwelen.

Op grond van deze aanduiding is de Meije in dit hoofdstuk opgenomen.

Langs de Meije bevinden zich oeverwallen. Het oeverwallenlandschap wordt gekarakteriseerd door licht glooiende ruggen in het landschap met veelal een kleinschalig en besloten karakter. Typerend zijn de onregelmatige strokenverkaveling loodrecht op de oeverwal, doorzichten vanuit het lint op het omliggende veenweidelandschap en oude lintbebouwing direct aan het water die het natuurlijke patroon volgen.

3.3.3 Kern Nieuwveen

Een deel van het centrum van Nieuwveen is in 2006 door de toenmalige gemeente Liemeer aangewezen als beschermd dorpsgezicht. Het gaat om de Kerkstraat, de Dorpsstraat en een deel van de achter de Dorpsstraat gelegen polder. Vanwege deze beschermde status is het gebied opgenomen in dit hoofdstuk.

Sinds de ontginning van het veen vanaf de tiende eeuw werd het grondgebied van de gemeente Nieuwkoop meer en meer bewoond. De kleistroken langs de veenrivieren, die overtollig water uit het veen afvoerden naar grotere wateren, kwamen voor bewoning in aanmerking. Het betrof veelal de hoger gelegen gebieden, zoals oeverwallen, die werden omgeven door de lager gelegen en uitgestrekte veengebieden. Verschillende kernen van de gemeente Nieuwkoop, waaronder de kern Nieuwveen, zijn op deze hoger gelegen delen ontstaan.

Nieuwveen is grotendeels ontstaan rond de kruising van de Dorpsstraat en de Kerkstraat. De naam Nieuwveen duidt op een relatief late stichting ten opzichte van overige kernen in de omgeving. De huidige historische dorpskern ontstond zo rond de dertiende eeuw. De dorpskern is het centrum geweest van een late ontginning van het gebied rond de Kromme Mijdrecht. Lange tijd was het omvangrijke veengebied in de gemeente een ontoegankelijk gebied, waar nauwelijks bewoning plaats vond.

Fig. 8. Drooggevalle land bij Nieuwveen, Heilige Nicolaaskerk in de verte.

De kern Nieuwveen wordt in de periode na de Tweede Wereldoorlog gekenmerkt door dorpsuitbreidingen ten zuiden van het oude lint. Deze uitbreidingen vonden voornamelijk in de jaren zestig en zeventig plaats. De nieuwe bebouwing concentreerde zich aan de westkant van de Kerkstraat / W.P. Speelmanweg. De aanleg van deze compact gebouwde wijken speelde zich achter de historische bebouwingslinten af. Er werd afgestapt van het principe van verdichting van de bestaande bebouwing langs de bestaande linten.

3.3.4 Nieuwveens Jaagpad

In 2006 is door de toenmalige gemeente Liemeer besloten om een deel van het Nieuwveens Jaagpad aan te wijzen tot beschermd dorpsgezicht. Tot een daadwerkelijke aanwijzing is het echter niet gekomen.

Het Nieuwveens Jaagpad ligt in geografische zin relatief ver buiten de kern Nieuwveen, langs De Drecht, vroeger tussen Oude Wetering en Uithoorn. Zoals eerder al vermeld toont de naam Nieuwveen aan dat het gaat om relatief jonge veenontginning. Figuur 3 toont Nieuwveen omstreeks 1810, nog voor de Ooster- en Westerpolders ten noorden van de kern volledig zijn ingepolderd. Duidelijk zichtbaar in dit kaartbeeld is De Drecht.

Rond 1825, op initiatief van Koning Willem 1 wordt het Amstel-Drechtkanaal aangelegd. Dit kanaal moest de rivier de Aar, het Aarkanaal en De Drecht verbinden met de Amstel, om via de trekvaart grotere vrachtschepen te laten varen tussen Noord- en Zuid-Holland. Het kanaal is tevens de grens gaan vormen tussen de respectievelijke provincies.

De naam Nieuwveens Jaagpad doet vermoeden dat iemand in Nieuwveen, dan wel het bestuur van de kern is belast met de verzorging van de jachtpaardentractie langs een

deel van deze vaart. Er bestaat echter geen twijfel over dat de zuidelijke oever van de Drecht als jaagpad in gebruik was. Al op een kaart uit 1850, beschikbaar via www.topotijdreis.nl, wordt het deel van deze weg dat in de toenmalige gemeente Nieuwveen lag als 'jaagpad' aangeduid.

Hierbij werden de schuiten op de vaart voortgetrokken door paarden op het parallel gelegen jaagpad. Al worden er vandaag de dag geen schuiten meer voortgetrokken via paardentractie, de weg parallel aan het kanaal, met de naam Nieuwveens Jaagpad, is een directe verwijzing naar de oorspronkelijk infrastructuur en percelering.

Overigens lag het huidige Nieuwveens Jaagpad tot de gemeentelijke herindeling van 1991 in drie verschillende gemeenten. Alleen het middelste deel van de weg, tussen de Molenkade en de niet meer bestaande Bloklandsche Middenweg, lag in de gemeente Nieuwveen. Het gedeelte van het huidige Nieuwveens Jaagpad tussen de Kattenbrug en de huidige Molenkade lange tijd maakte tot 1991 deel uit van de gemeente Leimuiden. Het laatste gedeelte van het huidige Nieuwveens Jaagpad, tussen de voormalige Bloklandsche Middenweg en Vrouwenakker maakte tot dat jaar deel uit van de gemeente Mijdrecht.

3.3.5 Noordse Dorp en Noorden

In 2006 heeft de voormalige gemeente Liemeer overwogen om de kern Noordse Dorp aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. Uiteindelijk is hiervan afgezien en besloten om de historische waarden van de kern Noordse Dorp te beschermen via het bestemmingsplan. Om deze reden is een paragraaf over deze dorpskern, in relatie tot de naastgelegen kern Noorden, opgenomen in dit hoofdstuk.

De kernen Noordse Dorp en Noorden zijn onderdeel van de buurtschap Noorden en bevinden zich net buiten de Nieuwkoopse droogmakerij aan westelijke zijde. De kern van Noorden ligt in feite in het verlengde van de lintbebouwing van Nieuwkoop. De eerste van deze twee kernen die op een topografische kaart is terug te vinden is Noordse Dorp, dan nog Noorden geheten. Figuur 9 toont de huidige kern Noordse Dorp, onder de naam Noorden. Duidelijk te zien is dat het dan vrijwel alleen nog gaat om de kerk.

Het beeld dat wordt geschetst in latere kaartbeelden is een nederzettingsspatroon vooral van lintbebouwing daar waar het huidige Noorden zich bevindt, in het verlengde van de lintbebouwing van Nieuwkoop. Figuur 10 laat de twee kernen zien rond de eeuwwisseling 19^e/20^e eeuw. De naam Noorden wordt nu gebruikt voor de zuidelijke, grotere kern, met daarboven zichtbaar de kerk en daaromheen wat bebouwing.

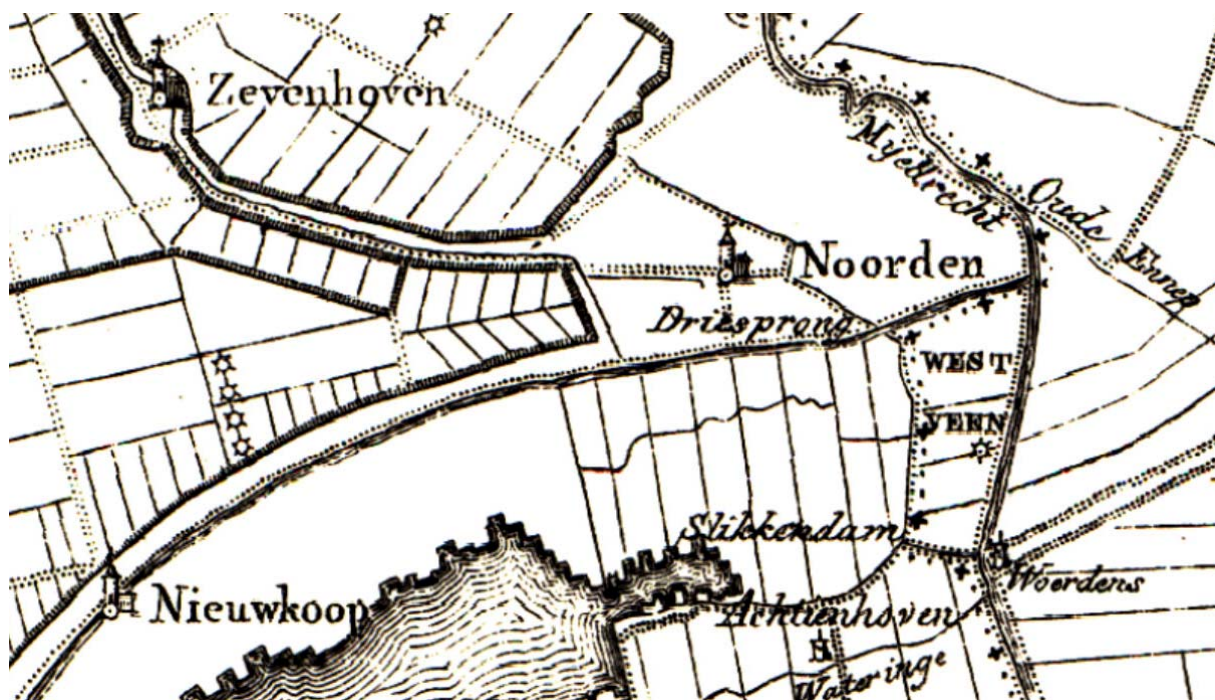

Fig. 9. Noordse Dorp circa 1815 (bron: topotijdreis.nl)

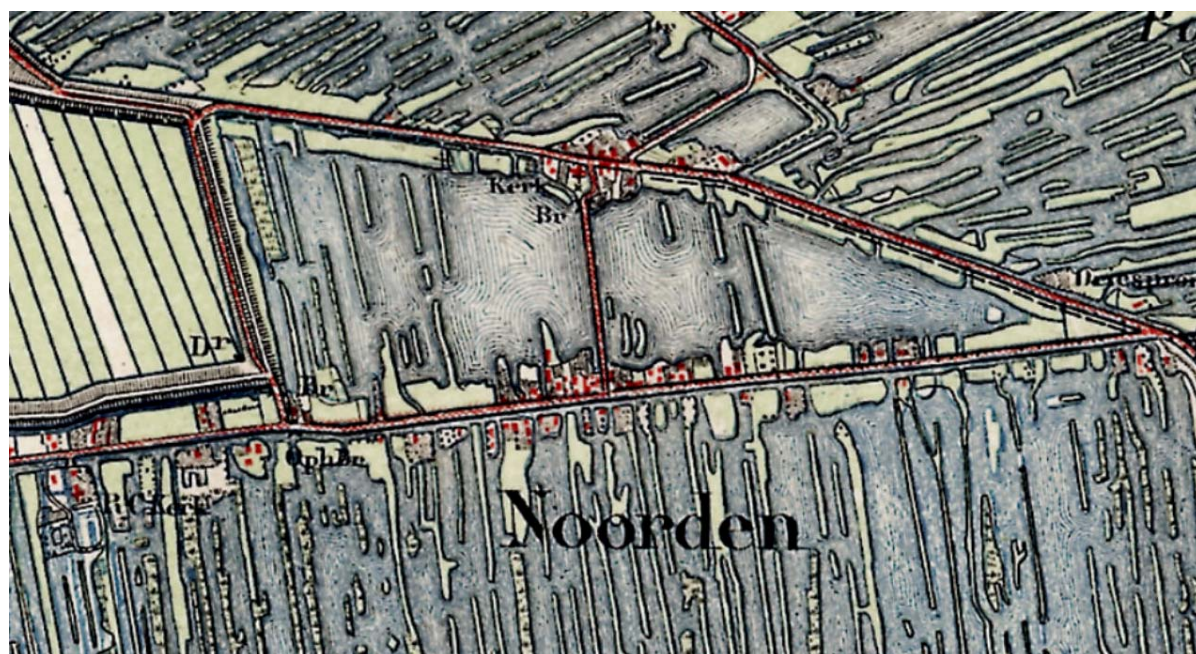

Fig. 10. Noordse Dorp en Noorden rond 1900. Ten Noorden van Noordse Dorp liggen nog legakkers en petgaten. (bron: topotijdreis.nl)

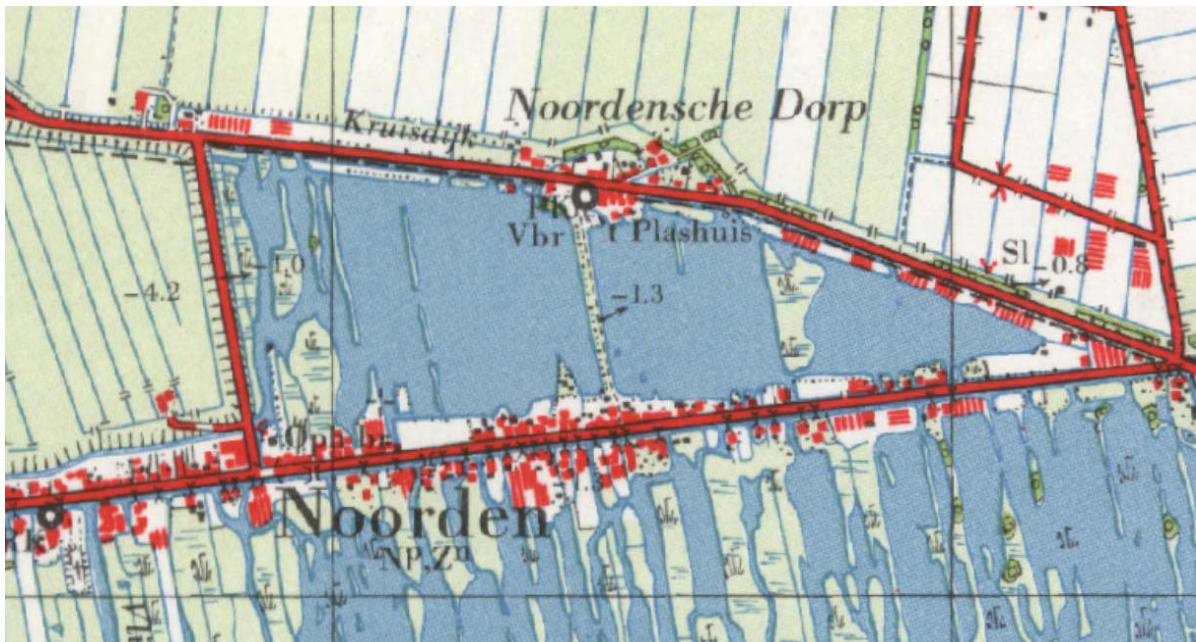

Fig. 11. Noordse Dorp en Noorden 'Noordensche Dorp' circa 1960. (bron: topotijdreis.nl)

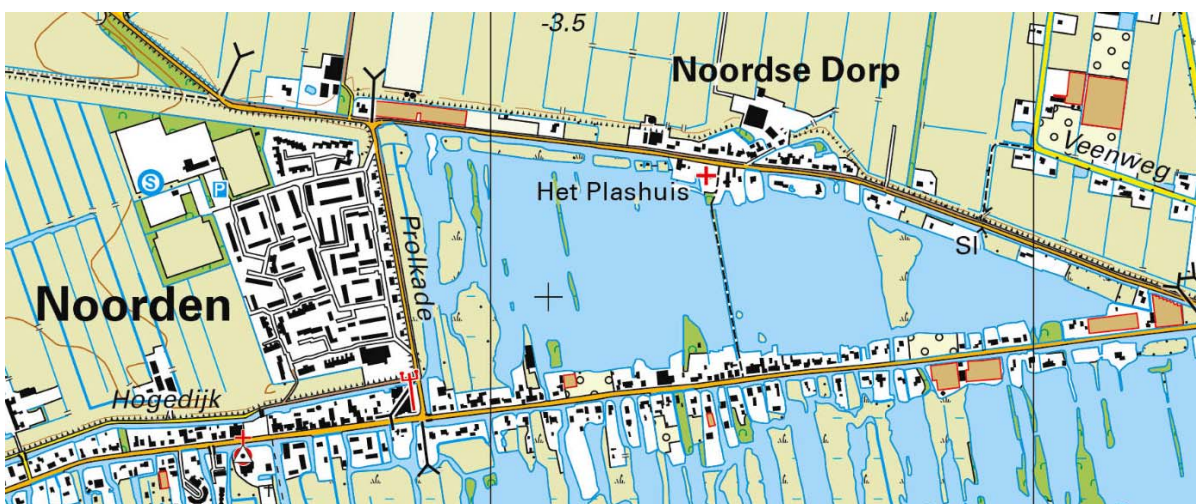

Fig. 12. Noordse Dorp en Noorden circa 2015 (bron: topotijdreis.nl)

Het is pas op de kadastrale kaart van 1960, figuur 11 dat de noordelijk gelegen kern Noordse Dorp wordt vermeld. In dit kaartbeeld is ook al duidelijk zichtbaar dat de echt grote uitbreiding heeft plaatsgehad in de lintbebouwing van Noorden. Figuur 12 laat het huidige kaartbeeld zien van de kernen Noordse Dorp en Noorden. Duidelijk zichtbaar in dat kaartbeeld is de verschuiving van de kern Noorden in westelijke richting, weg van de lintbebouwing.

3.3.6 Polders bij Nieuwveen en Zevenhoven

De polders bij Nieuwveen en Zevenhoven zijn beschermd via de gebiedsaanduiding 'overige zone – landschapstype droogmakerij' die is opgenomen in het vigerend bestemmingsplan. Deze aanduiding is gericht op het behoud, het herstel en de ontwikkeling van het diepe droogmakerijlandschap. De bijbehorende kernkwaliteiten zijn het grootschalig en open landschap, lintbebouwing langs de hoger gelegen ontginningsassen en verspreide boerderijen als eilanden in de polder en bomenrijen langs de wegen en lijnbepanting op de erfgronden. Op

grond van deze bescherming via het bestemmingsplan zijn deze polders ook opgenomen in dit hoofdstuk.

Om de dreiging van het water te beteugelen werden in de loop der tijd verschillende plannen gemaakt om de plassen rond Nieuwveen, Nieuwkoop en Zevenhoven droog te leggen. Er was behoefte aan nieuw land en deze ontwikkeling zorgde voor nieuwe werkgelegenheid, iets waar de omgeving van Nieuwveen / Zevenhoven al jaren een tekort aan had. Er werden droogmakingsplannen gemaakt en in kaart gebracht. In de 19e eeuw werd er daadwerkelijk begonnen met het droogleggen (het omkaden en leegmalen) van voormalige veenplassen. De drooggemaakte polders van Nieuwkoop en Zevenhoven zijn hier een voorbeeld van.

Typerende bouwstijl voor de boerenbedrijven in de regio is die van de langhuisboerderij. Dit type boerderij maakt onderdeel uit van het hallehuistype, waarbij woon- en werkgedeelte beide onder een langwerpig dak zijn samengevoegd. Een opvallende groep boerderijen in dit gebied zijn de Russische boerderijen in Nieuwveen. In 1809 worden de eerste gronden van de dan net drooggelegde polders Nieuwkoop en Zevenhoven in openbare veiling aangeboden. De welgestelde zakenman en functionaris Robert Voûte (1747-1823) kocht een behoorlijk aantal hectaren, die hij vervolgens verpachtte aan agrariërs. Voûte had niet geringe investeringen uitstaan in Rusland, wat hem ertoe dreef om de eerste vijf boerderijen op zijn land in de Nieuwveense- en Zevenhovense polder te vernoemen naar Russische steden. Te weten; Moskov, Petersburg, Riga, Arghangel en Astrakan.

Via aankoop en vererving komen deze gronden en boerderijen uiteindelijk in handen van Anna Aleida de Beaufort-Stoop (1812-1885). Zij liet nog eens vijf boerderijen bouwen, eveneens vernoemd naar Russische steden; Odessa, Kazan, Smolensk, Charkov en Wilna.

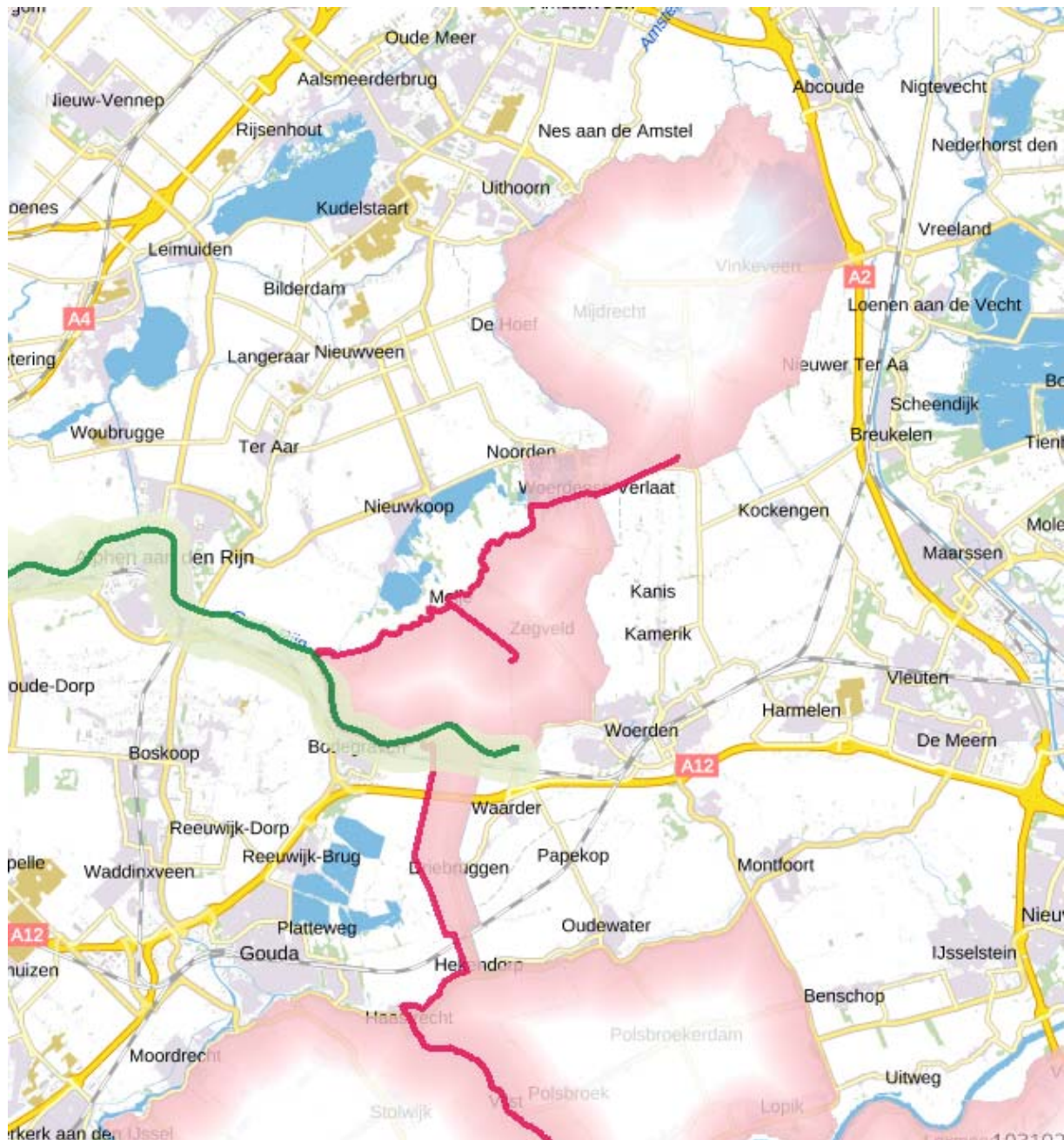

Fig. 13. De boerderij Kazan te Nieuwveen.

3.3.7 Oude Hollandse Waterlinie

Noordse Dorp, Woerdense Verlaat en natuurgebied 'De Groene Jonker', gelegen in de gemeente Nieuwkoop, waren een onderdeel van de Oude Hollandse Waterlinie. De erfgoedlijn Oude Hollandse Waterlinie ligt op de grens met de gemeenten Bodegraven-Reeuwijk en Woerden. In 1672, ook wel het Rampjaar genoemd, werden grote stukken land tussen de Zuiderzee en de Biesbosch geïnundeerd als verdedigingsmiddel tegen het invallende Franse Leger. Deze verdedigingslinie is bekend geworden als de Oude Hollandse Waterlinie. Door grote stukken land onder water te zetten, kon de vijand niet verder. In het verleden waren twee posten van het Staatse leger binnen de gemeentegrenzen van Nieuwkoop aanwezig. Eén post was gesitueerd langs de Hollandse Kade in Woerdense Verlaat. Een andere post was aanwezig op de locatie van natuurgebied 'De Groene Jonker'.

De Oude Hollandse Waterlinie is één van de provinciale Erfgoedlijnen. Op grond van dit project van de Provincie Zuid-Holland is de Oude Hollandse Waterlinie in dit hoofdstuk opgenomen. Een erfgoedlijn is een geografische structuur (kust, trekvaart, oude duinenrij, eiland, etc.), die meerdere monumentale stippen met één gemeenschappelijk historisch verhaal verbindt. De erfgoedlijnen zijn ensembles van erfgoed, landschap en water, die op twee manieren zijn begrensd: via de geografie én via het verhaal van de erfgoedlijn. De provincie stelt via de Subsidieregeling erfgoedlijnen Zuid-Holland geld beschikbaar voor de instandhouding en de herkenbaarheid van deze structuren. Er is subsidie voor ontwikkeling en voor restauratieprojecten die vallen binnen de erfgoedlijnen. Initiatiefnemers en eigenaren van een object waarbij hun project een relatie heeft met het verhaal van een erfgoedlijn, kunnen daarvoor subsidie aanvragen. Dit geldt dus ook voor niet-rijksmonumentaal erfgoed. Bij de erfgoedlijnen ligt een kans voor het erfgoed zonder de rijksmonumentenstatus. Figuur. 15. geeft alle erfgoedlijnen weer.

**Fig. 14. Overzicht van de Zuid Hollandse erfgoedlijn Oude Hollandse Waterlinie en inundatiegebied. De roze lijn is de feitelijke erfgoedlijn. De brede roze strook toont het te inunderen gebied. Deze kaart geeft duidelijk de relatie tussen Nieuwkoop en de Waterlinie weer. Bron: Cultuurhistorische waardekaart provincie Zuid-Holland.
http://pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas**

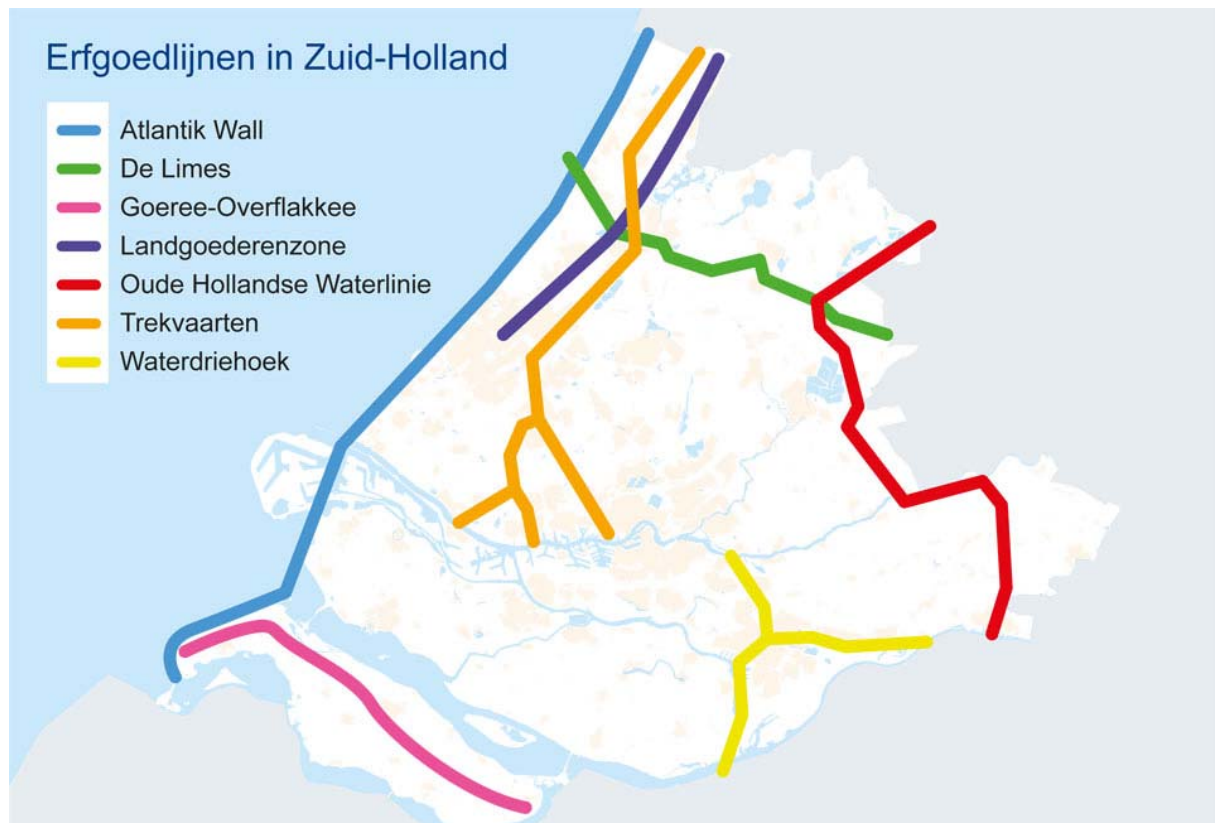

Fig. 15. De erfgoedlijnen in de provincie Zuid-Holland (Bron: Beleidsvisie Cultureel Erfgoed en Basisvoorzieningen Cultuur 2017-2020.)

4 Erfgoed op weg naar de Omgevingswet

4.1 Huidige monumenten in Nieuwkoop

4.1.1 Rijksmonumenten

In de gemeente Nieuwkoop waren op 1 januari 2019 26 rijksmonumenten aanwezig. Deze rijksmonumenten bevinden zich overwegend in de kern Nieuwkoop. Een volledige opsomming van de in de gemeente Nieuwkoop aanwezige rijksmonumenten is aan te treffen in de bijlage.

type monument / kern	Korteraar	Langeraar	Meije	Nieuwkoop	Nieuwveen	Noorden	Noordse Dorp	Papenvaar	Ter Aar	Woerdense Verlaat	Zevenhoven
Religieus (kerk, pastorie, kosterij, orgel)		3		5	1		1		1		
Agrarisch				1		2			1		
Molen				1						2	
Infrastructuur				1							
Woonhuizen				1							
Maatschappelijk (gemeentehuis, secretarie)				3							
Winkels en ambacht				2							
Nutsvoorzieningen			1								
Groen erfgoed											
Optelling	0	3	1	14	1	2	1	0	2	2	0
Tabel 1. Aantallen en typen rijksmonumenten in de gemeente Nieuwkoop, uitgesplitst per kern.											

4.1.2 Gemeentelijke monumenten

In de gemeente Nieuwkoop waren op 1 januari 2020 53 gemeentelijke monumenten aanwezig, waarbij de meeste gemeentelijke monumenten zich bevinden in de kern Nieuwveen. In de voormalige zelfstandige gemeente Nieuwkoop werden geen gemeentelijke monumenten aangewezen, wel zijn er rijksmonumenten aangewezen. Een overzicht van de in de gemeente Nieuwkoop aanwezige gemeentelijke monumenten is aan te treffen in de bijlage.

type monument / kern	Korteraar	Langeraar	Meije	Nieuwkoop	Nieuwveen	Noorden	Noordse Dorp	Papenvaar	Ter Aar	Woerdense Verlaat	Zevenhoven
Religieus (kerk, pastorie, kosterij, orgel)		1			4				1		3
Agrarisch	1	5			6						2
Molen											1
Infrastructuur	1				2			2	1		
Woonhuizen		1			9				2		3
Maatschappelijk (gemeentehuis, secretarie)		1			2	0			1		
Winkels en ambacht		1			2						
Nutsvoorzieningen											0
Groen erfgoed					1						
Optelling	2	9	0	0	26	0	0	2	5	0	9
Tabel 2. Aantallen en typen gemeentelijke monumenten in de gemeente Nieuwkoop, uitgesplitst per kern.											

Hieruit kunnen we een aantal zaken opmaken. Enkele kernen zoals Nieuwkoop, Noorden, Noordse Dorp en Woerdense Verlaat tellen geen enkel gemeentelijk monument. De gemeente zet in op de creatie van een uniform monumentenbeleid en een meer geëgaliseerd monumentenbestand verdeeld over de kernen.

Daarnaast is het zo dat vóór de gemeentelijke herindeling het aanwijzen van gemeentelijke monumenten en het samenstellen van gemeentelijke monumentenlijsten op verschillende wijze geschiedde, er bestonden verschillende voorschriften wat betreft het onderhoud van de monumenten voor respectievelijk de voormalige gemeenten Nieuwkoop, Ter Aar en Liemeer. Het is thans de bedoeling om te komen tot een geüniformeerd monumentenbeleid en de herijking van het gezamenlijke monumentenbestand.

4.2 Huidig monumentenbeleid, aanwijzing en behoud

De voormalige gemeente Nieuwkoop heeft tot de herindeling geen erfgoedbeleid gevoerd. De gemeenten Liemeer en Ter Aar hebben wel een eigen erfgoedbeleid gevoerd binnen hun respectievelijke gemeentegrenzen maar het draagt te ver om die hier verder uiteen te zetten. Desalniettemin kan men concluderen dat voor de kernen die de huidige gemeente Nieuwkoop vormen verschillende beleidsvormen zijn gehanteerd. Het is dus van belang om tot een nieuw, geüniformeerd beleid te komen.

Omdat de zorg voor rijksmonumenten door het rijk is gedecentraliseerd naar de gemeenten is het voor elke gemeente verplicht om een erfgoedverordening te hebben en een erfgoedcommissie in te stellen. De omgang met de rijksmonumenten moet daarin geregeld worden. Elke gemeente heeft de vrijheid om daar een eigen gemeentelijk beleid aan toe te voegen.

4.2.1 Aanwijzing

Het aanwijzen van gemeentelijke monumenten beoogt het behoud van objecten in de gemeente die van bijzondere cultuurhistorische waarde zijn. Dit gebeurt doorgaans via een toe te kennen puntensysteem. Aanwijzing tot gemeentelijk monument en herijking van het subsidiebeleid zijn gericht op behoud van deze cultuurhistorisch waardevolle en/of beeldbepalende objecten.

In september 2014 is in afstemming met de voormalige monumentencommissie een werkgroep aan de slag gegaan met het inventariseren van objecten in de gemeente. Doel van deze inventarisatie was om te onderzoeken welke objecten in de gemeente over bijzondere cultuurhistorische waarden beschikken die zouden kunnen leiden tot het aanwijzen van objecten tot gemeentelijk monument. De inventarisatie zal leiden tot het aanwijzen van nieuwe gemeentelijke monumenten. Naar verwachting zal in het voorjaar van 2020 met de aanwijzingsprocedure gestart worden, om op die wijze tot een harmonieuze lijst te komen die representatief is voor de ontstaansgeschiedenis van de gemeente Nieuwkoop als geheel. Voorafgaand aan het starten van de aanwijzingsprocedure zullen dorpsraden en de historische verenigingen in kennis worden gesteld.

4.2.2 Behoud

Op 12 juli 2018 heeft de gemeenteraad de Erfgoedverordening gemeente Nieuwkoop 2018 vastgesteld. De grondslag voor deze verordening bestaat uit artikel 3.16 van de Erfgoedwet en, op de voet van het overgangsrecht van artikel 9.1 van de Erfgoedwet, de artikelen 12, 15 en 38 van de Monumentenwet 1988. In deze verordening is bepaald hoe de gemeente uitvoering geeft aan monumentenzorg.

De gemeente Nieuwkoop hecht veel waarde aan het gemeenschappelijk erfgoed en het behoud hiervan. Daarom stelt de gemeente een subsidie beschikbaar om monumenteneigenaren te ondersteunen in het onderhoud van hun monumentale panden om op die manier het verhaal van de ontstaansgeschiedenis en de tastbare overblijfselen hiervan te waarborgen voor toekomstige generaties.

4.2.3 Erfgoedcommissie

Ter advisering van zowel het college van B&W in erfgoedzaken en de beoordeling van vergunningaanvragen van monumenteneigenaren heeft de gemeente Nieuwkoop een erfgoedcommissie aangesteld. De Erfgoedcommissie is door het college van burgemeester en wethouders aangesteld ter uitvoering van de 'Wet algemene bepalingen omgevingsrecht' (Wabo), de 'Erfgoedwet' en de 'Erfgoedverordening gemeente Nieuwkoop 2016'. De Erfgoedcommissie heeft de volgende taken:

- Het college van burgemeester en wethouders op verzoek dan wel uit eigen initiatief dienen van advies/voorlichting;
- Toepassing geven aan de 'Wet algemene bepalingen omgevingsrecht' (Wabo) betreffende vergunningaanvragen voor rijks- en gemeentelijke monumenten;
- Het college van burgemeester en wethouders van advies voorzien ten aanzien van planologische maatregelen waarbij beschermde gemeentelijke monumenten, beschermde rijksmonumenten en / of beschermde dorpsgezichten zijn betrokken;
- Het college van burgemeester en wethouders van advies voorzien over het aanwijzen en afvoeren van gemeentelijke monumenten;
- Het college van burgemeester en wethouders van advies voorzien over het borgen van cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplan en het gemeentelijk beleid betreffende cultuurhistorisch erfgoed;
- Het college van burgemeester en wethouders van advies voorzien over zaken die van belang zijn voor de behartiging van de monumentenzorg en de cultuurhistorische waarden.

4.2.4 Samenstelling en zittingsduur

De gemeenteraad van Nieuwkoop heeft een onafhankelijke externe organisatie aangewezen die met de uitvoering van taken van de Erfgoedcommissie is belast. Deze taken zijn gemandateerd aan de Centrale Erfgoedcommissie van Vereniging 'Dorp, Stad en Land'. De Erfgoedcommissie wordt ondersteund door een burgerlid. De leden van de Erfgoedcommissie bezitten onder andere deskundigheid op het gebied van cultuurhistorie, kunsthistorie, architectuurhistorie, historische stedenbouw, restauratiekunde, archeologie, architectuur, bouwkunst, bouwkunde, bouwgeschiedenis en / of lokale geschiedenis.

De Erfgoedcommissie is onafhankelijk en deskundig. De leden van de Erfgoedcommissie zijn niet rechtstreeks betrokken bij aanvragen waarover advies wordt uitgebracht. Daarnaast zijn de leden van de Erfgoedcommissie geen onderdeel van de ambtelijke organisatie. Tevens nemen zij geen plaats in binnen het gemeentebestuur. Benoeming van de leden van de Erfgoedcommissie geschiedt middels een besluit van het college van burgemeester en wethouders. De zittingsduur van de leden van de Erfgoedcommissie betreft een periode van vier jaar. De door de Erfgoedcommissie gemandateerde leden kunnen herbenoemd worden voor maximaal één periode.

4.2.5 Advisering bij aanwijzing

De Erfgoedcommissie geeft schriftelijk advies betreffende verzoeken tot aanwijzing van een gemeentelijk monument. Dit doet de Erfgoedcommissie binnen vier weken na ontvangst van de adviesaanvraag. Verder verstrekt de Erfgoedcommissie schriftelijk advies betreffende vergunningaanvragen op grond van de 'Erfgoedverordening 2018 gemeente Nieuwkoop' of

de 'Erfgoedwet' binnen een termijn van vier weken na ontvangst van de adviesaanvraag. Zoals hierboven al genoemd; indien gewenst of wanneer voor advisering specifieke of aanvullende kennis nodig is, dan kan de Erfgoedcommissie zich laten bijstaan door (een) deskundige(n).

4.3 Subsidiering

De gemeente Nieuwkoop heeft een subsidieverordening om te stimuleren dat monumenten worden gerestaureerd en goed worden onderhouden. Dit is de Subsidieverordening monumentenzorg 2010 gemeente Nieuwkoop. Voor restauratiewerkzaamheden aan een gemeentelijk monument kan eenmaal in de 25 jaar een subsidiebedrag van maximaal € 20.000 worden verleend (50% van de subsidiabele restauratiekosten). Voor onderhoud aan een gemeentelijk monument kan eenmaal in de vijf jaar een subsidiebedrag van maximaal € 3.500 worden verleend (50% van de subsidiabele onderhoudskosten).

Het jaarlijks maximale subsidiebudget voor deze subsidie is € 45.000. Er wordt regelmatig gebruik gemaakt van deze subsidiemogelijkheid, maar het subsidieplafond wordt nooit bereikt. Wat jaarlijks overblijft, is opgenomen in een gemeentelijke reserve. De verwachting is echter dat de uitgaven zullen stijgen, omdat het aantal gemeentelijke monumenten enerzijds zal toenemen en anderzijds ook omdat, wanneer een aanvraag voor een restauratiesubsidie wordt ingediend, het verplichte inspectierapport van de Monumentenwacht subsidiabel is. Mogelijk zal dit tot gevolg hebben dat het budget van € 45.000,- per jaar onvoldoende blijkt om alle subsidiabele kosten te dekken. Het is de verwachting dat er jaarlijks ongeveer vijf aanvragen voor een inspectie door Monumentenwacht worden ingediend. De kosten van een inspectierapport bedragen circa € 2.000,-. Daarom is de verwachting dat de totale kosten van de inspectierapporten van de Monumentenwacht jaarlijks circa € 10.000,- bedragen. Om dit te voorkomen dat er onvoldoende middelen zijn om aanvragen toe te kunnen wijzen, zal de raad, tegelijk met de vaststelling van de Nota Erfgoed gemeente Nieuwkoop 2020, voor een periode van vijf jaar, een bedrag van € 10.000,- per jaar ontsluiten uit de reserve monumentenzorg. Dit bedrag zal uitsluitend gebruikt worden voor het subsidiëren van de inspectierapporten van de Monumentenwacht. De ervaring heeft geleerd dat het budget van € 45.000,- per jaar, ook bij een toename van het aantal monumenten, voldoende zou moeten zijn om alle rechtmatige subsidieaanvragen te honoreren. Wel is, middels een budgetmutatie voor de begroting 2020 t/m 2023, een bedrag van € 5.000,- aan de reserve monumentenzorg onttrokken ten behoeve van extra kosten monumentenzorg. Hiervan worden de kosten van de Erfgoedcommissie, de vergadervergoeding van het burgerlid en de kosten van de organisatie van de Open Monumentendag betaald. Verder zal voorgesteld worden om een bedrag van € 10.000,- aan de reserve monumentenzorg te onttrekken bovenop het te handhaven bedrag van € 45.000,-. Dit bedrag zal worden gebruikt om de kosten van de inspectierapporten van de Monumentenwacht te dekken.

Zoals reeds eerder gesteld is er een nieuwe subsidieregeling door het college vastgesteld.

4.3.1 Wijziging subsidieregeling

Na ruim acht jaar te hebben gewerkt met deze Subsidieverordening is deze regeling toe aan herijking. Er is met monumenteneigenaren gesproken over de ervaringen met de subsidieverlening en over mogelijke alternatieven. Dit heeft geleid tot de Subsidieregeling monu-

mentenzorg gemeente Nieuwkoop 2020. Er is voor gekozen om de criteria voor subsidieverlening niet vast te leggen in een verordening maar in een subsidieregeling die, zoals de andere subsidieregelingen van de gemeente Nieuwkoop, een nadere uitwerking is van de Algemene Subsidieverordening gemeente Nieuwkoop 2017 (ASV). De ASV geeft de kaders voor aanvraag, verstrekking en vaststelling van subsidies. Het nader uitwerken van criteria voor de uitvoering van het subsidiebeleid op een deelterrein, zoals monumenten, is de taak van het dagelijks bestuur.

4.3.2 Subsidiemogelijkheden

Er zijn verschillende mogelijkheden om monumenteneigenaren te ondersteunen als het gaat om onderhoud van hun pand. Behalve voor een bedrag voor restauratie en onderhoud, kan de gemeente kiezen voor het verstrekken van een laagrentende lening, het vergoeden van een bouwtechnisch consult of kwijtschelding van de onroerendezaakbelasting (OZB) voor monumenteneigenaren.

Tijdens een inspraakavond bleek dat eigenaren van gemeentelijke monumenten de meeste voorkeur hebben voor een bedrag voor restauratie en onderhoud en/of voor kwijtschelding OZB. Men vond het voordeel van kwijtschelding OZB dat alle monumenteneigenaren hier op jaarbasis van profiteren. Dit is echter niet wenselijk omdat de OZB-vrijstelling de monumenteigenaar niet stimuleert om zijn pand te restaureren. De vrijstelling zal snel gezien worden als gewoonterecht of als onderdeel van het inkomen, waardoor de prikkel tot restauratie verdwijnt. Bovendien levert de OZB-vrijstelling alleen bij grote monumenten een financieel voordeel op ten opzichte van de maximale subsidie die de gemeente nu voor restauratie beschikbaar stelt; de monumenteigenaar die zijn pand wil restaureren zal in veel gevallen dus een grotere bijdrage krijgen vanuit de gemeentelijke regeling dan via een vrijstelling van de OZB.

Om deze redenen is ervoor gekozen om de huidige regeling, zoals vastgelegd in de Subsidieverordening Monumentenzorg 2010, voort te zetten. In de nieuwe Subsidieregeling Monumentenzorg 2020 zijn een aantal wijzigingen doorgevoerd, naar aanleiding van ervaringen in de praktijk van monumenteneigenaren en de Erfgoedcommissie. Ook is er aandacht besteed aan het duurzaamheidsaspect.

4.3.3 Veranderingen in de subsidieregeling

In de subsidieregeling is opgenomen dat de monumentencommissie bepaalt of werkzaamheden onderhoudswerkzaamheden zijn of restauratiewerkzaamheden. Daartoe is een handleiding opgesteld. Maar ieder monument is anders. Ook de aard van de werkzaamheden verschilt per monument. Derhalve is de subsidieverlening maatwerk en kunnen er geen sluitende, vaste criteria worden gegeven.

In de nieuwe regeling kunnen monumenteigenaren voor restauratie maximaal drie keer in de 25 jaar een aanvraag doen, waarbij het te ontvangen subsidiebedrag maximaal € 20.000 is, voor drie aanvragen tezamen. Dit op verzoek van eigenaren die aangaven dat zij het restauratiebedrag niet in één keer bijeen hebben en de werkzaamheden graag willen uitsmeren over meerdere jaren. Voorwaarde is wel dat er een goed restauratieplan wordt ingediend door de aanvrager en dat een energiescan wordt overlegd.

In de subsidieregeling is opgenomen dat bij de aanvraag een onderhoudsplan c.q. restauratieplan moet worden ingediend. Dit plan toont aan dat de aanvrager inzicht heeft in

wat er moet gebeuren en hoe het onderhoud op termijn wordt uitgevoerd. Daarnaast moet de aanvrager een inspectierapport laten opmaken door de Stichting Monumentenwacht Zuid-Holland. Dit inspectierapport biedt een goed handvat voor de aanpak van de werkzaamheden (technisch advies, materiaalgebruik e.d.). Dit bevordert het meer vakkundig uitvoeren van een restauratie en uiteindelijk het behoud van het monument. Maar niet alleen voor de monumenteigenaar, ook voor de beoordeling van de subsidieaanvraag door de Erfgoedcommissie van de gemeente Nieuwkoop biedt dit rapport een handvat. Tot slot biedt dit rapport ook een meerjarenperspectief: op welke termijn moet onderhoud worden verricht en wat is de beste wijze daarvoor. De kosten van dit rapport worden vergoed door de gemeente Nieuwkoop.

Over het subsidiabel zijn van de volgende zaken, is soms onduidelijkheid en dit is inmiddels beter beschreven in de nieuwe subsidieregeling:

Subsidie wordt verstrekt om het monument in de staat te houden zoals beschreven in de redengevende omschrijving. Dit houdt in dat de karakteristieke kenmerken die het pand had, toen het werd aangewezen als monument in stand worden gehouden. Sommige eigenaren van monumenten willen hun pand in nog originelere staat terugbrengen, zoals oude foto's aangeven (gedeelde ramen, oude daklijsten, et cetera). De Erfgoedcommissie kan hiervoor vergunning verlenen, maar hiervoor wordt geen subsidie verstrekt.

In het exterieur, maar vooral in het interieur van gemeentelijke monumenten komen karakteristieke elementen voor, die niet staan in de redengevende omschrijving van een monument (trap, plafond, schouw e.d.) maar die het wel waard zijn om te behouden. Monumenteneigenaren kunnen een verzoek indienen om dit toe te voegen aan de redengevende omschrijving. De Erfgoedcommissie oordeelt hierover. Alleen hetgeen wat is opgenomen in de redengevende omschrijving komt in aanmerking voor subsidie.

4.3.4 Duurzaamheid

Bij de verbouwing en/of restauratie van een monument willen monumenteneigenaren graag ook hun pand verduurzamen en het persoonlijk comfort verhogen (isolatie, maatregelen voor energietransitie).

Er is op dit moment geen duurzaamheidssubsidie van de gemeente Nieuwkoop. Er zijn echter wel provinciale- en rijkssubsidies op het gebied van duurzaamheid waar monumenteneigenaren aanspraak op kunnen maken. Wel worden energiescans voor monumenteneigenaren door de gemeente Nieuwkoop subsidiabel gemaakt tot een bedrag van € 2.000,-. Het uit laten voeren van een energiescan is verplicht wanneer er subsidie wordt aangevraagd voor een restauratie waarvoor ook een restauratieplan moet worden overlegd.

Het Duurzaam Bouwloket van de gemeente biedt informatie over de verschillende subsidiemogelijkheden, alsmede de nodige tips over de ingrepen die monumenteneigenaren zelf kunnen doen om hun pand te verduurzamen. Hier zal aandacht aan worden besteed in de Duurzaamheidsagenda.

4.3.5 Rijkssteun voor rijksmonumenten

De rijksoverheid is van mening dat het behoud van het erfgoed het algemeen belang dient. Daarom heeft zij besloten een aantal panden, waarvan zij instandhouding een nationaal belang acht, als rijksmonument aan te wijzen. Criteria daarbij zijn o.a. schoonheid en betekenis

voor de wetenschap. Op die manier heeft de rijksoverheid in het verleden diverse objecten aangewezen als beschermde rijksmonumenten.

Deze bescherming is geborgd door het invoeren van een vergunningstelsel voor het wijzigen van monumenten. Als compensatie zijn er voor de eigenaren van rijksmonumenten de volgende vormen van financiële tegemoetkoming voor de instandhouding (onderhoud en restauratie) van het rijksmonument:

- Een laagrentende lening bij het Nationaal Restauratiefonds (NRF);
- De subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim) t.b.v. onderhoud aan monumenten die niet onder de categorie 'woonhuis' vallen;
- Restauratiesubsidie voor monumenten die niet onder de categorie 'woonhuis' vallen;
- Subsidie voor monumenten met een woonfunctie;
- Subsidie voor herbestemming van monumenten.

4.4 Omgevingswet / Erfgoed onder de Omgevingswet

4.4.1 Inleiding

De Erfgoedwet heeft de Monumentenwet 1988 vervangen als het gaat om gebouwde monumenten en archeologie. Daarnaast gaat de Erfgoedwet ook over roerend erfgoed. Onderdelen van de Monumentenwet die de fysieke leefomgeving betreffen, zoals vergunningen, gaan naar de Omgevingswet die in 2021 van kracht wordt. Ook zaken als de aanstelling van een monumentencommissie, bescherming van stads- en dorpsgezichten en historisch waardevolle cultuurlandschappen vallen straks onder de Omgevingswet. De omgevingswet biedt de kans om het erfgoed meer op de kaart te zetten. Erfgoed is overal om ons heen te vinden, het is daarom van groot belang om de verbinding te zoeken met aangrenzende beleidsvelden die van invloed zijn op de fysieke leefomgeving. Erfgoed vertelt het verhaal van de ontstaansgeschiedenis, dit verhaal kan gebruikt worden als leidraad voor de verdere ontwikkeling van andere beleidsterreinen.

Fig. 16. De transitie naar de Omgevingswet. (bron: www.cultureelerfgoed.nl)

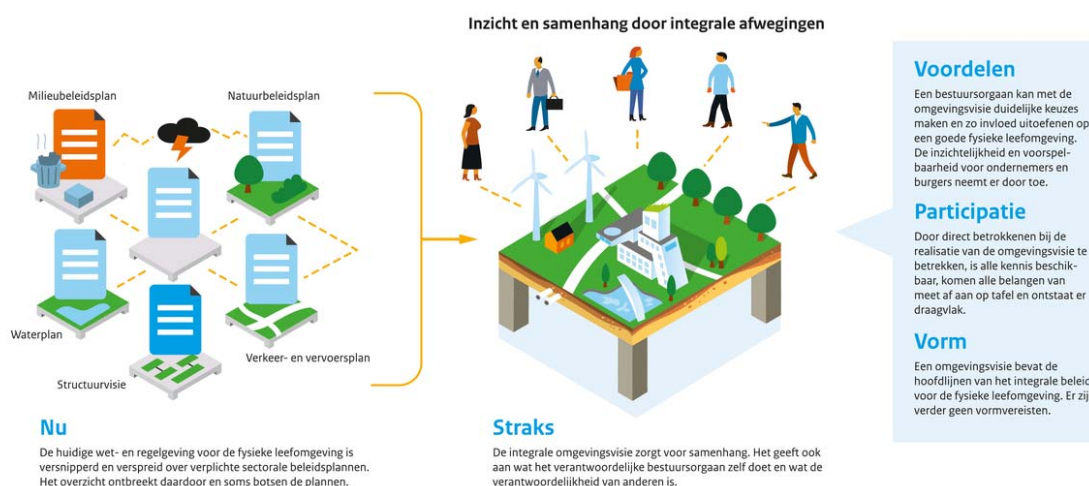
4.4.2 Omgevingsvisie

De omgevingsvisie is een langetermijnvisie van strategische aard en behelst alle terreinen van de fysieke leefomgeving en de samenhang hiertussen. Denk hierbij onder andere aan zaken als woningbouw, grond- en oppervlaktewater, landschap, stedenbouw, cultureel erfgoed, natuur en milieu, infrastructuur, logistiek, verkeer en vervoer. De beleidsdoelstellingen die invloed hebben op de fysieke leefomgeving worden voor de lange termijn vastgelegd in deze visie.

INSTRUMENTEN

Omgevingsvisie

In een omgevingsvisie staan de ontwikkelingen en ambities voor een grondgebied. Daarbij rekening houdend met onderwerpen als bouwwerken, infrastructuur, watersystemen, water, bodem, lucht, landschappen, natuur, Werelderfgoed en ander cultureel erfgoed. De visie is geen gedetailleerd plan maar toont de hoofdlijnen voor het langetermijnbeleid. Het Rijk, de provincies en gemeenten zijn verplicht een omgevingsvisie te maken.

Omgevingswetportaal.nl | december 2017

Fig. 17. Omgevingsvisie, van oude naar nieuwe wetgeving. (bron: omgevingswetportaal.nl)

Erfgoed is onderdeel van de omgevingsvisie maar staat niet op zichzelf. Het is van belang om erfgoed zeggend op de kaart te zetten en verbinding te zoeken met de andere beleidsvelden uit de omgevingsvisie. Naast de positionering ten overstaan van de andere beleidsvelden is het ook belangrijk om daar waar nodig de verbinding te zoeken met andere bestuurslagen zoals de provincie, het rijk of het waterschap en naburige gemeenten. Dit kan van belang zijn voor de definiëring van de eigen taken, of er wordt juist gezocht naar interlokale, interbestuurlijke samenwerking.

De omgevingsvisie is zowel het podium waarop erfgoed verder onder de aandacht wordt gebracht als het platform om de strategische ambities voor het lokaal erfgoed te benoemen en uiteen te zetten. Denk hierbij aan het belang van het aanwijzen van gemeentelijke monumenten voor de kernen van de voormalige zelfstandige gemeente Nieuwkoop alsmede het actualiseren en uniformeren van de algehele monumentenlijst van de gemeente Nieuwkoop.

De omgevingsvisie moet het onderdeel 'participatie' bevatten. In de visie moet duidelijk worden gemaakt hoe de gemeente, de burgers, het bedrijfsleven en maatschappelijke partijen en andere bestuursorganen betrokken zijn geweest bij de visievorming alsmede wat hieruit voortgekomen is.

Erfgoed is lange tijd een blinde vlek geweest binnen de ruimtelijke ordening, niet zelden zelfs een obstakel voor de ruimtelijke ontwikkeling. De erfgoedwereld was een zelfstandige sector met beperkte relaties met de omgeving. De Nota Belvedere heeft daar in 1999 verandering in aangebracht door de introductie van de notie "Behoud door Ontwikkeling", ook wel de erfgoedparadox genoemd. In het post-Belvedere tijdperk praten we over erfgoed

als vector, hierin is erfgoed als inspiratiebron de aanjager van ruimtelijke planvorming. Voor het gemeentelijk erfgoedbeleid kan onder meer inspiratie worden gezocht in:

- Bijzondere landschapselementen;
- Culturele aspecten;
- Natuur- en landschappelijke vormgevingsaspecten;
- Onroerende zaken die een bijzondere cultuurhistorische waarde hebben.

Het verleden laat zijn sporen na als leestekens in het landschap. Op die manier vertellen de cultuurlandschappen zelf het verhaal van hun ontstaansgeschiedenis. Deze verhalen geven de cultuurlandschappen een hoge cultuurhistorische waarde en het is belangrijk dat dit erfgoed bewaard blijft voor toekomstige generaties.

In de gemeente Nieuwkoop zijn diverse objecten en structuren in de bestemmingsplannen als cultuurhistorisch waardevol en/of als archeologisch waardevol gebied aangeduid waardoor er een zekere bescherming van uit gaat. Via nieuw op te stellen bestemmingsplannen zal ook de bescherming van beeldbepalende panden die te licht worden bevonden om aan te wijzen tot gemeentelijk monument, maar niet gemist kunnen worden uit het dorpsbeeld, vastgelegd worden. In alle nieuwe plannen zal het begrip “beeldbepalend” gedefinieerd worden, waarna per plangebied een inventarisatie van de in dat gebied aanwezige, beeldbepalende panden gemaakt zal worden. Vervolgens zal de bescherming van deze panden in het bestemmingsplan verankerd worden.

De gebieden rond de Nieuwkoopse Plassen zijn hoog tot zeer hoog gewaardeerd als historisch landschappelijk vlak en historisch-stedenbouwkundige structuur. De dijken rond de polders en de polders zelf ten noorden van dit gebied zijn waardevol vanwege de zichtrelaties.

In de dorpskernen en langs de oude bewoningslinten bij Korteraar, de Meije, de kernen Nieuwkoop en Nieuwveen, Papenveer en Ter Aar kunnen waardevolle gegevens in het bodemarchief worden aangetroffen als dat geroerd gaat worden. Het grondgebied van de gemeente Nieuwkoop bestaat voor een deel uit (rivier) water inclusief de Nieuwkoopse Plassen.

Binnen de gemeente Nieuwkoop zijn verschillende bouwstijlen, wegenstructuren en verkavelingspatronen vertegenwoordigd die onderdeel vormen van de identiteit van Nieuwkoop. Het huidige bestand aan gemeentelijke monumenten moet een afspiegeling zijn van de identiteit en beslaat een breed scala aan objecten uit verschillende perioden. Diverse bouwstijlen zijn hiermee in het monumentenbestand vertegenwoordigd. Bij toekomstige selectierondes zal bijzondere aandacht uitgaan naar objecten uit de wederopbouwperiode en daarna. De reden hiervan is dat in het verleden al selecties hebben plaatsgevonden ten aanzien van vooroorlogse objecten. Vooroorlogse objecten die van bijzondere cultuurhistorische waarde zijn, zijn reeds aangewezen als gemeentelijk monument of worden op korte termijn aangewezen. Wederopbouw architectuur is onderbelicht gebleven. Ook deze stedenbouwkundige elementen zoals specifieke monumenten of verkavelingspatronen kunnen als inspiratiebron voor ruimtelijke ontwikkeling dienen.

4.4.3 Participatie

Zoals hierboven gesteld is een van de uitgangspunten van werken in het kader van de Omgevingswet participatie, van zowel burgers als bedrijven of andere betrokken partijen. Bij het selecteren van nieuwe objecten in het kader van aanwijzing tot gemeentelijk monument zal

een apart participatietraject doorlopen worden waarbij de eigenaren van de geselecteerde objecten en de omgeving waarbinnen de geselecteerde objecten zich bevinden worden betrokken. Inwoners zullen actief worden geïnformeerd over het selectie- en aanwijzingsproces. Verder zal aan inwoners de mogelijkheid geboden worden om objecten in de gemeente voor te dragen als potentieel gemeentelijk monument. De input van inwoners zal worden betrokken bij het selectieproces. Het is vervolgens aan het bevoegd gezag, het college, om op de aanwijzing te beslissen.

Wat zijn de uitgangspunten van participatie?

- Vroegtijdig betrekken van partijen bij besluitvorming
- Participatie is voor en door burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden (derde partijen)
- Gebaseerd op vertrouwen
- Omgevingswet regelt het WAT, niet het HOE

Fig. 18. Participatie in de Omgevingswet (bron: aandeslagmetdeomgevingswet.nl)

Bij communicatie richting monumenteigenaren zal uitgegaan worden van een positieve benadering. De status van gemeentelijk monument biedt niet uitsluitend beperkingen, maar ook veel mogelijkheden. In dit kader kan gedacht worden aan subsidies ten behoeve van restauratie en onderhoud.

Ook de communicatie van nieuwe ruimtelijke plannen zal veranderen. De huidige landelijke voorziening voor het publiceren van ruimtelijke plannen – www.ruimtelijkeplannen.nl – zal vervangen worden door een nieuwe landelijke voorziening. Aan de nieuwe landelijke voorziening zal een kaartlaag toegevoegd worden waarmee gemeentelijke monumenten op de verbeelding – als onderdeel van het omgevingsplan – weer gegeven worden. Door met de cursor te klikken op een weer te geven gemeentelijk monument wordt vervolgens op perceelniveau informatie over het gemeentelijk monument verschaft. Hierbij kan gedacht worden aan een redengevende monumentenomschrijving, een bouwhistorische onderzoeksrapportage en/of een aanwijzingsbesluit.

In op te stellen gebiedsvisies zal aandacht worden besteed aan beeldbepalende bebouwing. Het gaat hierbij om specifieke bouwwerken binnen een bepaald gebied.

4.4.4 Omgevingsplan

Het omgevingsplan vervangt straks in feite de huidige gemeentelijke (erfgoed)verordening en bestemmingsplan. In het omgevingsplan staan alle regels over de fysieke leefomgeving beschreven die gelden binnen de gemeentegrenzen. Daar waar de omgevingsvisie het ambitietraject uiteenzet beschrijft het omgevingsplan de weg daar naartoe. De visie omschrijft wat we willen en het plan beschrijft hoe we dat gaan bereiken. Een nieuw beleidsmiddel voor de gemeenten is de mogelijkheid om de directe omgeving van een monument in de beschermde status van het monument op te nemen. Dit houdt in dat de omgeving restricties opgelegd kan worden om de bescherming van het monument te waarborgen. Met andere woorden mag er in de omgeving niets worden ondernomen dat het karakter of de ensemblewaarde van het monument aantast. Dit biedt bijvoorbeeld houvast bij nieuwe ontwikkelingen in een historische omgeving of behoud van bestaande zichtlijnen.

In de omgevingsvisie is er ruimte om de wens uit te spreken om de gemeentelijke monumentenlijst uit te breiden en het aanwijzen van monumenten te uniformeren, in het omgevingsplan wordt verder uitgewerkt hoe dit moet worden gedaan.

Algemene informatie over objecten en percelen, waaronder gemeentelijke monumenten, is nu nog te vinden in bestemmingsplannen. In de toelichting staat vaak een beschrijving van de manier waarop met cultuurhistorische waarden en monumenten rekening is gehouden. Het bestemmingsplan beschrijft tevens de rechten en plichten van monument-eigenaren.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

OMGEVINGSWET

Het omgevingsplan

Het gemeentelijk omgevingsplan geldt integraal en is gebiedsdekkend.
Het geeft alle regels voor de fysieke leefomgeving.

1 Nu in het bestemmingsplan

Versillende bestemmingsplannen voor versillende deelgebieden in een gemeente met allerlei verordeningen. Initiatiefnemer heeft onvoldoende overzicht in de vele regels.

2 Straks in het omgevingsplan

Alle regels voor fysieke leefomgeving in één overzichtelijk document. Initiatiefnemer ziet precies welke regels er voor hem gelden op het gebied van fysieke leefomgeving.

Voordelen

Meer bestuurlijke afwegingsruimte om lokaal de fysieke leefomgeving te beheren en te ontwikkelen.

Overzichtelijk: alle regels voor fysieke leefomgeving in één document.

Digitaal inzichtelijk: alle regels per perceel of adres bij elkaar en altijd actueel.

Meer mogelijkheden om ruimte te bieden voor nieuwe initiatieven.

Minder bestuurlijke en onderzoekslasten door fasering. Bepalend is nu of (omgevingsplan) en hoe (omgevingsvergunning) een activiteit plaatsvindt.

Omgevingswetportaal.nl | december 2017

Fig. 19. Van bestemmings- naar omgevingsplan. (bron: omgevingswetportaal.nl)

Over het algemeen geldt dat voor iedere verandering aan een gemeentelijk monument een omgevingsvergunning nodig is. Kleine en reguliere onderhoudswerkzaamheden waarbij de materiaalsoort, kleur, vorm, detaillering en profilering niet wijzigt, zijn niet vergunningsplichtig. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor wijzigingen aan onderdelen zonder monumentale waarde waarvoor geen hak- en breekwerk in het casco nodig is.

Voorbeelden van werkzaamheden waarvoor geen omgevingsvergunning nodig is:

- Opschuren en schilderen in dezelfde kleur;
- Vervangen kapotte ruiten of dakpannen door hetzelfde type glas of dakpan;
- Opstoppen van rieten daken;
- Plaatselijk herstellen van kozijnen, ramen, deuren en pleisterwerk.

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen in principe niet verplicht worden om hun monument te onderhouden. Wel kunnen monumenteigenaren worden verplicht om conserverende maatregelen te nemen, bijvoorbeeld bij verval dan wel verwaarlozing. De gemeente kan handhavend optreden op basis van de Erfgoedverordening gemeente Nieuwkoop 2018 dan wel het Bouwbesluit. Daarnaast kan een verleende subsidie worden ingetrokken als na vaststelling blijkt dat niet wordt voldaan aan de voorwaarden om het gemeentelijk monument in goede staat te houden.

4.4.5 Aanwijzen

De gemeente Nieuwkoop hecht veel waarde aan het cultureel erfgoed en het behoud hiervan. Zoals eerder gesteld is het huidige monumentenbestand van de gemeente Nieuwkoop niet evenredig over de kernen verdeeld. Om deze lijst te egaliseren zullen er extra monumenten worden aangewezen om de lijst uit te breiden.

4.4.6 Vergunningen

De reguliere bouwvergunning zal worden vervangen door de omgevingsvergunning. Het staat lokale overheden in principe vrij om te bepalen hoe de vergunningsplicht er onder de Omgevingswet uit zal gaan zien. Hoe dan ook zullen via de omgevingsvergunning de regels voor gebruik en behoud van monumenten worden geregeld en nageleefd.

Er zijn in de nieuwe situatie onder de Omgevingswet meer controlefuncties bij de erfgoedcommissie weggelegd voor wat betreft de subsidiëring van onderhoud en restauratie aan monumenten. De oude subsidieregels waren te rigide op bepaalde punten en konden zo obstakels vormen voor monumenteneigenaren in het onderhoud van hun monumenten. Zodoende is wat extra flexibiliteit in de regels toegepast en kunnen nu, zoals we eerder hebben gelezen monumenteneigenaren in totaal aanspraak maken op zo'n 20.000 euro, verspreid over drie aanvraagmomenten in een tijdspanne van 25 jaar, mits er een adequaat restauratieplan is ingediend door de eigenaar/aanvrager. In lijn hiermee is de controlefunctie, anders dan in het bestemmingsplan, onder de Omgevingswet naar voren gehaald om te voorkomen dat gemeenten en monumenteneigenaren achteraf met verrassingen en/of extra kosten worden geconfronteerd.

Duurzaamheid blijft ook onder de Omgevingswet een van de speerpunten, echter zullen hier vooralsnog geen aparte subsidieregels voor in het leven worden geroepen.

4.4.7 Erfgoed en de fysieke leefomgeving

Erfgoed is, zeker in de huidige sectorbenadering zoals hiervoor beschreven, niet meer weg te denken uit onze huidige leefwereld. We kunnen erfgoed overal aantreffen, in de wijken en gebouwen waarin we wonen en werken, de wegen die we berijden of bewandelen en bruggen die we passeren of de buitengebieden waar we recreëren. Erfgoed is op die wijze een integraal deel van ons leven en leefomgeving geworden en het is van belang dat we het verleden waarborgen voor de toekomst. Behoud van cultureel erfgoed is van belang voor het goede leefklimaat in de gemeente. Verkrotting en verpaupering van monumenten wordt tegengegaan door achterstallig onderhoud en restauratie-achterstanden weg te werken. Hiermee wordt tevens de leefbaarheid en de sociale cohesie bevorderd.

Het is alom aanvaard dat cultureel erfgoed één van de belangrijke dragers is van de sterk gegroeide en nog steeds groeiende vrijetijdseconomie. Daarnaast versterkt het cultureel erfgoed de concurrentiepositie van Nieuwkoop. De kwaliteit van de leefomgeving bepaalt in toenemende mate de aantrekkingskracht van locaties op mensen en bedrijven. Het is daarom niet verwonderlijk dat steden en dorpen met een hoge quality of life vaak ook economisch succesvolle gemeenten zijn. De esthetische kwaliteiten van een gemeente werken klaarblijkelijk als katalysator van economische groei.

Erfgoed draagt bij aan het versterken van de toeristische aantrekkingskracht van de gemeente Nieuwkoop. Ook deelname aan de Open Monumentendag draagt hieraan bij, waarmee draagvlak voor en zichtbaarheid van erfgoed wordt vergroot.

Aan het voornemen tot behoud van bepaalde cultuurhistorische aspecten en structuren liggen een aantal fundamentele waarden ten grondslag:

- Archeologische vondsten, landschapselementen en monumenten vormen overblijfselen uit het verleden en vertellen de geschiedenis van generaties uit het verleden;
- Archeologie en monumentenzorg geven informatie over constructies en materialen van historische bouwwerken en over de sociale/culturele structuur waarbinnen overblijfselen ooit waren gepositioneerd;
- Monumenten tonen aan dat esthetische principes, architectonische opvattingen en bouwtechnische regelgeving niet alleen naar tijd, maar ook naar plaats kunnen verschillen.

Gebieden kunnen beschikken over archeologische waarden, hetgeen betekent dat er een verhoogde kans is op archeologische sporen. Gebieden met archeologische waarden moeten op de verbeelding met de juiste grenzen zijn aangegeven als (dubbel)bestemming 'Waarde - Archeologie' plus een nadere bepaling, in bestemmingsplannen.

De gemeente Nieuwkoop zet in op vergroting van de historische belevingswaarde van objecten die zich binnen de gemeentegrenzen bevinden. Monumenten, cultuurhistorie, landschap en archeologie worden vanuit deze optiek in een vroeg stadium bij de planvorming betrokken.

4.4.8 Erfgoed in relatie tot andere beleidsvelden

Het is inmiddels een aantal maal genoemd; erfgoed is geen op zichzelf staande sector maar toont overlap met andere sectoren en beleidsvelden. Bovendien is erfgoed in nagenoeg alle ruimtelijke componenten terug te vinden; in de grond, in het water en de waterwegen, in de

gebouwen, stedenbouwkundige structuren en de landschappen. Dit maakt het van uiterst belang om vanuit het erfgoed de verbinding te zoeken met andere gerelateerde beleidsvelden. Erfgoed verdient een prominente plek in de omgevingsvisies en omgevingsplannen, als aanjager en richtinggevend element en als de verbindende partij. Erfgoed biedt op die wijze ook kansen. Kansen voor ontplooiing van economische activiteiten, de ontplooiing of uitbreiding van recreatieve functies maar ook via herbestemming van het gebouwd erfgoed tot woon- en werkruimte om bijvoorbeeld druk op de woningmarkt te verlichten, en werkruimten te bieden voor en/of het aantrekken van startende ondernemers.

Daarnaast liggen er voor het erfgoed ook kansen in nieuwe ontwikkelingen als bijvoorbeeld de energietransitie. Denk hierbij aan de mogelijkheden van bijvoorbeeld historische wind- of watermolens die energie opwekken. Het plaatsen van windmolens in cultuurhistorische- of natuurgebieden houdt in dat er in dat gebied bijvoorbeeld geen grootschalige woningbouw kan plaatsvinden.

4.4.9 Ter afsluiting

Nieuwkoop is een erfgoedrijke gemeente, met verschillende cultuurhistorische clusters zoals de veenlandschappen, veenplassen, droogmakerijen, polders en lintbebouwing. Dan zijn er verder nog de bijzondere monumenten als de Russische boerderijen, het veelzijdig religieus erfgoed en andere gebouwde monumenten. Het is van belang dat dit erfgoed bewaard blijft voor toekomstige generaties, zodat onze toekomst voorzien is van een verleden. Erfgoed moet de verbinding zoeken met andere beleidsvelden, en gezamenlijk een pad naar de toekomst uitstippelen, in onder andere de omgevingsvisies en omgevingsplannen. Samen staan we sterk, met een gedegen kennis van het verleden, nu en in de toekomst.

5 Bijlagen

5.1 Monumentenlijsten

Rijksmonumenten

Kern	Adres	Object	Bouwjaar	Monumentnummer
Langeraar	Langerarseweg 90	Kerk	1902	508274
Langeraar	Langerarseweg 90	Pastorie	1902	508276
Langeraar	Langerarseweg 90	Sacristie	1902	508277
Meije	Meije 190	Watertoren	1931	525044
Nieuwkoop	Dorpsstraat 35	Kerk	1934-1935	525041
Nieuwkoop	Dorpstraat 37	Pastorie	1934-1935	525042
Nieuwkoop	Dorpsstraat 75	Herberg	18 ^{de} /begin 19 ^{de} eeuw	30518
Nieuwkoop	Dorpsstraat 119	Ballenbakkerij	Circa 1885	525043
Nieuwkoop	Dorpsstraat 121	Winkel	Eind 17 ^{de} /begin 18 ^{de} eeuw	525037
Nieuwkoop	Dorpsstraat 131	Kerk	1822	30519
Nieuwkoop	Dorpsstraat 133-135	Kosterij	Begin 19 ^{de} eeuw	30520
Nieuwkoop	Dorpsstraat 137	Woonhuis	Begin 19 ^{de} eeuw	30521
Nieuwkoop	Noordenseweg 38	Boerderij	18 ^{de} eeuw	30522
Nieuwkoop	Regthuysplein 1	Regthuys	1628	30523
Nieuwkoop	Regthuysplein 13	Regthuystoren	1627	30524
Nieuwkoop	Regthuysplein 18	Kerk	1821	30525
Nieuwkoop	Regthuysplein bij nr. 18	Brug	19 ^{de} eeuw	30526
Nieuwkoop	Ziendeweg 8	Molen	1809	527561
Nieuwveen	Kerkstraat 45	Knipscheerorgel	1858	525033
Noorden	Simon van Capelweg 28-30	Visserswoning/ boerderij	17 ^{de} eeuw	30528
Noorden	Voorweg 5	Boerderij	19 ^{de} eeuw	30529
Noordse Dorp	Noordse Dorpsweg 4	Kerk	1843	30527
Ter Aar	Aardamseweg 3	Kerk	1568, 1843 (herbouw)	6877
Ter Aar	Ringdijk 20	Boerderij	1789	6876
Woerdense Verlaat	Westveense Kade bij nr. 6	Molen	1676	39003

Gemeentelijke monumenten

Kern	Adres	Object	Bouwjaar	Monumentnummer
Korteraar	Hogedijk 10	Poldergemaal	1894, herbouw 2003	
Korteraar	Korteraarseweg 3	Boerderij	Circa 1850	
Langeraar	Langerarseweg 9	Woonhuis	Circa 1910	
Langeraar	Langerarseweg 73	Boerderij/woonhuis	Onbekend	
Langeraar	Langerarseweg 82	Voormalig rustoord	1910	2010.001
Langeraar	Langerarseweg, bij nr. 90	Toegangshek Rooms Katholieke begraafplaats	1910	
Langeraar	Langerarseweg 120	Boerderij	1885	
Langeraar	Langerarseweg 144	Karnmolen	18 ^{de} eeuw	
Langeraar	Langerarseweg 200	Boerderij	1890-1900	
Langeraar	Langerarseweg 264	Boerderij	18 ^{de} eeuw	
Langeraar	Smidskade 5-7	Boerderij	1890	
Nieuwveen	A.H. Kooistrastraat 21	Woonhuis	1817	2002.033
Nieuwveen	A.H. Kooistrastraat 31	Woonhuis	Begin 19 ^{de} eeuw	2002.002
Nieuwveen	A.H. Kooistrastraat 33-35	Woonhuizen	Begin 20 ^{ste} eeuw	2002.003
Nieuwveen	A.H. Kooistrastraat 136-138	Woonhuizen	1937	2002.034
Nieuwveen	A.H. Kooistrastraat 140	Voormalig gemeentehuis met garage	1937	2002.005
Nieuwveen	A.H. Kooistrastraat 144-146	Voormalige gemeentesecretarie	Circa 1870	2002.006
Nieuwveen	Blokland 28	Boerderij	1870	2002.017
Nieuwveen	Blokland bij 43	Boom		2002.040
Nieuwveen	Blokland 52	Boerderij met zomerhuis	Midden 20 ^{ste} eeuw	2002.019
Nieuwveen	Blokland 56	Boerderij	Midden 19 ^{de} eeuw	2002.020
Nieuwveen	Dorpsstraat 13-15	Sassenoord	1848	2002.004
Nieuwveen	Dorpsstraat 38	Woonhuis	Circa 1905	2002.007
Nieuwveen	Dorpsstraat 41 en 43	Kerk en pastorie	1867	2002.035
Nieuwveen	Geerweg	Kattenbrug	Midden 18 ^e eeuw, vernieuwd in 1995	2002.041
Nieuwveen	Hogendijk 1	Boerderijcomplex	Eind 19 ^{de} eeuw	2002.001
Nieuwveen	Kerkstraat 2	Kerk	1895	2002.036
Nieuwveen	Kerkstraat 45	Kerk	1831 (kerk), 1829 (toren)	2002.037
Nieuwveen	Muggenlaan 10	Winkel/woonhuis	1914/1915	2002.008
Nieuwveen	Nieuwveens Jaagpad 14	Woonhuis	1913	2002.009
Nieuwveen	Nieuwveens Jaagpad 20	Boerderij met zomerhuis	Begin 19 ^{de} eeuw	2002.010
Nieuwveen	Oude Nieuwveenseweg 20	Woonhuis	1905-1910	2002.011
Nieuwveen	Oude Nieuwveenseweg 52	Woonhuis	1900, verbouwing in 2001	2002.012
Nieuwveen	Oude Nieuwveenseweg 70	Boerderij	1867 en 1927	2002.038
Nieuwveen	Oude Nieuwveenseweg 111-113	Maalderij	1905-1912	2002.014
Nieuwveen	W.P. Speelmanweg 39a	Spoorhuis	1915	2002.015
Noordeinde	Noordeinde 26 en 28	Kerk, begraafplaats, Lourdesgrot en bos	1935	2002.027
Papenvaar	Schilkerweg 1	Stationsgebouw	1918	
Papenvaar	Sluispad	Sluis	1898	
Ter Aar	Aardamseweg 20	Woonhuis	Onbekend	

Ter Aar	Aardamseweg t.h.v. 73	Sluis	1913	
Ter Aar	Aardamseweg 43, 45, 47	Woonhuizen	Tweede helft 19 ^{de} eeuw	
Ter Aar	Kerkweg 5	School, nu woonhuis	Circa 1910	
Ter Aar	Oostkanaalkade 2	Kerk	1912	
Zevenhoven	Dorpsstraat 11	Pastorie	1915	2002.022
Zevenhoven	Dorpsstraat 12	Kerk	Kerk 19 ^{de} eeuw, toren 1937	2002.023
Zevenhoven	Dorpsstraat 14-16	Woonhuis	1879	2002.024
Zevenhoven	Hogedijk 26	Molensomp	19 ^{de} eeuw, woonhuis 20 ^{ste} eeuw	2002.021
Zevenhoven	Kade 15	Boerderij	1915	2002.026, 2004.003
Zevenhoven	Stationsweg 7	Woonhuis	1905-1910	2002.028
Zevenhoven	Stationsweg 15	Kerk	1905	2002.029
Zevenhoven	Zuideinde 11	Boerderij	Eind 19 ^{de} eeuw	2002.030
Zevenhoven	Zuideinde 24	Woonhuis	Eerste kwart 20 ^{ste} eeuw	2002.032